

”Det torde då vara af nytta för den Militära uplysningen”

Kunskapsspridning och kunskaps-cirkulation i Svenska Krigsmannasällskapet/Kungliga Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* 1797–1825¹

av Peter Jönsson

Résumé

This article explores The Royal Swedish Academy of War Sciences' publication *Handlingar* during the years 1797–1825 from the perspective of history of knowledge. The purpose of this study is twofold. Partly to provide a greater understanding of which kind of knowledge was put in motion in the military sphere during a transformatory time in Swedish history and how this related to contemporary events and crises. Partly, this was to study how the spread and circulation of knowledge related to what in international research is called the Military Enlightenment. The study shows that contemporary events and crises seem to have shaped what kind of knowledge was put in motion. The study shows that *Handlingar* features the ideals of the Enlightenment, and I furthermore argue that *Handlingar* can be seen as an example of a Swedish Military Enlightenment.

VID SLUTET AV 1700-talet upplevdes intresset för militära frågor inte vara stort nog i de svenska akademierna, krigsvetenskapen behövde ett särskilt forum. En grupp officerare och lärare vid Krigsakademin på Karlberg stiftade 1796 Krigsmannasällskapet, sedermera Kungliga Krigsvetenskapsakademien. Året därpå började Krigsmannasällskapet att ge ut sina *Handlingar*, en årlig skrift som var tänkt att sprida militär kunskap hos landets officerskår. Sällskapet etablerades snabbt som en krigsvetenskaplig aktör och dess *Handlingar* nådde inom några år en stor del av Sveriges verksamma officerare.² I en tillbakablick betraktar generalmajor Gustaf Wilhelm af Tibell (1772–1832), en av initiativtagarna till sällskapet, den funktion som akademiens *Handlingar* fyllt:

Det torde då vara af nytta för den Mili[t]ära uplysningen, at genom Akademiens Handlingar, hvilka medelst dess försorg til Regementen och Corpser kringständas, finna det hufvudsakligaste meddeladt af de framsteg Krigs-Vetenskaperna i andra länder gjort, och således kunna följa tidens framskridande uplysning, samt derigenom förekomma at vi en dag ej må oförtänt befinna oss et århundrade efter det öfriga Europas Militär Cultur.³

Tibell framhöll att skriften bidragit till att sprida kunskap inom den svenska krigsmakten, men hur hängde upplysningstankar ihop med Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*? Syftet med artikeln är att dels ge en ökad förståelse för hur kunskapsspridningen såg ut i den militära sfären kring sekelskiftet år 1800, dels hur kunskapsspridningen relaterade till det som inom internationell forskning kallas för en militär upplysning. Detta undersöks genom att studera Krigsmannasällskapet och Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* under åren 1797–1825 utifrån ett kunskapshistoriskt perspektiv.⁴

Kriget blev en vetenskap

1700-talet var upplysningens århundrade. Med hjälp av empirisk vetenskap skulle gamla sanningar ifrågasättas och utredas; myter, vidskepligheter och fördomar skulle ersättas med rationell kunskap baserad på matematik. Genom att sprida kunskap i samhället skulle människor kunna göra egna bedömningar, utifrån sitt eget förnuft, istället för att enbart lita till äldre auktoriteter.⁵

Ett flertal historiker har visat hur kulturella värden och intellektuella strömningar har påverkat krigsföringen. Militärhistorikern John Keegan beskriver krigsföringen som ett kulturuttryck, historikern Alf Johansson menar att allt militärt beslutsfattande ytterst är antingen ett ”begränsande eller förnekande av kulturella värden”⁶ och historikern Azar Gat lyfter fram att militära teorier inte uppstår ur tomma intet utan menar att ”*what people think cannot be separated from the question of how they think or from the circumstances in which they operate and to which they react.*”⁷ Militärhistorikern John Lynn menar att förmågan att effektivt nyttja tekniska framsteg till stor del är beroende av den medborgerliga kulturen, exempelvis religiösa, sociala och politiska värden.⁸ Upplysningens tankegångar var inget undantag och kom under slutet av 1600-talet och början av 1700-talet att påverka sättet kriget fördes på. Krigsföringen ansågs vara styrd av godtyckliga traditioner och fördomar. Fältslagets utgång ansågs vara oviss då de uppfattades vara präglade av oordning och förvirring; om möjligt skulle fältslag undvikas. Inom

det som Lynn och Gat kallar för en militär upplysning respektive upplysningens militära skola tänktes krigföringen kunna göras förutsägbar.

Krigskonsten blev en vetenskap; med hjälp av matematik och geometri skulle allmängiltiga regler och principer skapas även för krigföringen. Belägringskrigföring sågs, enligt Lynn, som den ideala striden; fortifikationer blev ett slags ingenjörsskapade slagfält. Då fältslag inte helt kunde undvikas fick belägringskrigföringen tjäna som förebild för arméns stridstaktik. Då infanterieldvapnen inte förändrades i någon större utsträckning från det att flintlåsmusköten togs i bruk under 1690-talet fram till 1830-talet och då artilleriet gjorde ungefär lika stor skada på slagfältet under perioden lyfter Lynn fram att taktiska variationer även grundade sig i kulturella övertygelser. Exempelvis ansåg fransmännen sig vara bäst lämpade för chockanfall med bajonett medan engelsmännen förlitade sig på musköternas eldkraft. Även om tidens vapen hade sina begränsningar var tidens linjetaktik inte den enda möjliga; det var inte tekniken utan istället kulturella värden som avgjorde vilken taktik som ansågs bäst lämpad. Att linjetaktiken användes under så lång tid kopplar Lynn till att den även gjorde det möjligt att övervaka soldaterna under slagen; officerskåren ansåg att gemena soldater saknade heder och inte gick att lita på under striden.⁹

Även historikern Christy Pichichero talar om en militär upplysning och har visat att militära frågor var av stort intresse för flera olika grupper i samhället. Frågorna engagerade även icke-militära personer: filosofer, författare, poeter, historiker, läkare, matematiker, ingenjörer och politiska teoretiker var delaktiga i att utveckla och sprida militär kunskap. Frågorna var dels filosofiska och rörde bland annat krigets natur, relationen mellan militärtjänst och medborgarskap samt kostnaden för att föra krig. Frågorna rörde även tekniska och praktiska ämnen, exempelvis uniformer, vapen och medicin. Målet var dels att föra krig så humant som möjligt, dels att bara föra krig när det var nödvändigt och då på ett så effektivt sätt som möjligt för att spara resurser. Tron på att kriget var kontrollerbart ledde även till en ökad tro på att en professionell utbildning var nödvändig för soldater och militära skolor med fokus på naturvetenskapliga och matematiska ämnen grundades i Frankrike under 1700-talet. Pichichero lyfter fram betydelsen av den franska Encyklopedin, som även innehöll artiklar om militära ämnen, för att sprida militär kunskap. Dock var Encyklopedin dyr och otymplig och få hade råd att köpa den. Därför var billigare trycksaker, framförallt periodiska tidskrifter, särskilt betydelsefulla för att sprida kunskap.¹⁰

Det råder dock olika uppfattning inom forskningen om hur länge upplysningstankarna var dominerande inom den militära sfären. Lynn och Gat menar att romantiska tankegångar tog över under revolutions- och Napoleontiden då upplysningens tilltro till allmängiltiga principer ansågs vara överdriven. Militära romantiker menade att det inte fanns några generella och allmängiltiga regler för krigföringen då villkoren skilde sig åt mellan olika tider. Diskussionerna rörde sig gradvis bort från mindre, tekniska problem till större och mer övergripande ämnen, från taktik till strategi. Pichichero menar däremot att upplysningens tankar sträcker sig över revolutions- och Napoleontiden och att den militära romantiken inte tog vid förrän efter Napoleons fall 1815. Hon menar även att den militära upplysningen inte var begränsad till Frankrike. Dock inträffade den inte överallt samtidigt; i Tyskland utvecklades den inte förrän en generation efter Frankrike och i Österrike tog den militära upplysningen fart först vid 1800-talets början.¹¹

Även i Sverige började krigskonsten att ses som en vetenskap.¹² Huruvida det går att tala om någon svensk upplysningsrörelse är däremot omdiskuterat bland historiker. Idéhistorikern Tore Frängsmyr tillhör dem som menar att de franska upplysningsidéerna, med sin tro på förnuftet, krav på tolerans och yttrandefrihet samt kritik av kristendomen, inte var dominerande i Sverige under 1700-talet. Till Frängsmyrs definition av upplysningen hör även den kampsituation som han menar att de franska upplysningsfilosoferna befann sig i. I Sverige saknades en sådan sammanhållen kamprörelse och det förekom inte heller någon utbredd religionskritik. Istället menar Frängsmyr att det rådde en slags nyttokultur, även kallad utilismen, bland de svenska vetenskapsmännen. Även om viljan till att sprida kunskap fanns skiljde motivet sig från upplysningsidéerna där kunskap spreds i syfte att uppmuntra folket till att tänka mer självständigt.

Inom utilismen fick kunskapen istället ett värde för den ekonomiska nytta den medförde: nyttan i vardagen, yrkeskunskapen och den ekonomiska produktionen. Däremot menar Frängsmyr att enstaka personer i Sverige kan ses som företrädare för upplysningen, framförallt under gustaviansk tid.¹³ Frängsmyr lyfter även fram att "Själva upplysningsbegreppet betydde att man ville sprida kunskap till alla människor, och det skulle vara både praktiska insikter och livsvisdom". Dock har begreppet upplysning även tidigare använts för att beskriva kunskapsförmedling, främst inom den religiösa sfären. Under 1700-talets andra halva kunde "upplysning" förknippas med såväl kunskapsförmedling som upplysningsfilosofi i Sverige. Kopplingen till upplysningsfilosofin anses dock ha

varit etablerad 1793, tre år före grundandet av Krigsmannasällskapet.¹⁴ Idéhistorikerna Sten Lindroth och Sven-Eric Liedman är av en liknande uppfattning. Lindroth beskriver förvisso utilismen som en variant av den europeiska upplysningsrörelsen men menar att upplysningstankarna inte fick fäste i Sverige förrän under gustaviansk tid och Liedman menar att upplysningsidéerna inte fick fäste förrän under 1790-talet.¹⁵

Idéhistorikern Jakob Christensson tillhör dem som menar att det fanns en svensk upplysning. Han menar att tidens uppfattning om vad som var upplysning bör tas på allvar oavsett om det stämmer in på våra förväntningar eller inte. Han anser att det är berättigat att tala om en svensk upplysning i mening av attityder och dominerande kulturmönster från åtminstone 1730-talet fram till slutet av 1830-talet innan dessa tankar började att avta. Christensson menar att upplysningstankarna fungerade, även efter den franska revolutionen, som en ideologi för den svenska eliten men även för ämbetsmän och godsägare; något som Christensson menar manifesterades i akademierna i början av 1800-talet. Detta är särskilt intressant för denna undersökning då den svenska överklassen vid denna tid, enligt historikern Gunnar Artéus, till stor del bestod av officerare och före detta officerare. Christensson beskriver den svenska upplysningen som socialkonservativ. Den sägs inte heller ha varit religionskritisk. Tvärtom fanns det många präster bland förespråkarna och upplysningen sågs som en fortsättning på Martin Luthers reformarbete; däremot förekom kritik mot den katolska kyrkan. Även Christensson talar om en nyttokultur men framhåller att utomlands sågs denna nyttokultur som det svenska bidraget till upplysningen.¹⁶ Även idéhistorikern Patrik Lundell menar att den svenska upplysningen var religiös. Lundell är av uppfattningen att "Upplysningen fanns, dock inte överallt" och menar samtidigt att upplysningen kunde se olika ut i olika grupper.¹⁷

Historikern Lars Ericson Wolke utgår ifrån ståndpunkten att det inte förekom någon upplysning av kontinentala mått i Sverige. Dock menar han att den allmänna vetenskapsvurmen lade grunden "för ett vetenskapligt betraktelsesätt visavi krigskonsten också i Sverige".¹⁸ Ericson Wolke lyfter fram att krigsvetenskapen diskuterades även utanför de militära institutionerna och sågs som en av många vetenskaper. "Den grundläggande synen på vetenskap var att den skulle vara nyttig för samhället, något som utan tvekan uppfylldes av krigsvetenskapen eftersom den ytterst strävade efter att göra landets försvarsmakt effektivare." Detta visar sig, enligt Ericson Wolke, i att det fanns en del officerare bland Vetenskapsakademiens ledamöter och att det trycktes artiklar om militära ämnen i Vetenskapsakademiens *Handlingar* under mitten av 1700-ta-

let.¹⁹ Den tidigare omtalade nyttokulturen sägs alltså även ha omfattat krigsvetenskapen och öppnar därmed även upp för förekomsten av en svensk militär upplysning, beroende på hur en sådan definieras.

Det kunskapshistoriska perspektivet

Generellt sett anses kunskap vara något som kan beläggas. Dock är skillnaden mellan kunskap och andra former av förståelse, exempelvis tro eller känslor, något flytande; vad som uppfattas som belägg för kunskap förändras över tid och rum. Exempelvis har det som en gång i tiden ansetts vara en viktig kunskap för att peka ut häxor i senare tider avfärdats som skrock och vidskeplighet. Historikern Simone Lässig framhåller att kunskap kan studeras som ett historiskt fenomen, det vill säga något som skapats av människor och som har förändrats med tiden. Inom det kunskapshistoriska perspektivet studeras vad människor i det förflutna uppfattade som kunskap. Historikern Anna Nilsson Hammar menar att en viktig utgångspunkt är att kunskap präglas av den sociala och historiska kontexten. Därmed blir det intressant att undersöka hur det har gått till när något blivit till kunskap för människor, vem som har varit inblandade i kunskapsprocessen och vilka konsekvenser det fick för samhället och kulturen som kunskapen rörde sig i.²⁰

Kunskaps-cirkulation är ett av de centrala begreppen inom kunskapshistoria och används för att studera hur kunskap rör sig geografiskt, socialt och kronologiskt samt genom medier och nätverk. Cirkulationsbegreppet utgår även från att kunskapsspridning inte är någon enkelriktad aktivitet. Kunskap rör sig såväl från centrum till periferi som från periferi till centrum.²¹ Historikerna Johan Östling och David Larsson Heidenblad beskriver kriser som särskilt lämpliga att studera utifrån vad de kallar för samhällelig kunskaps-cirkulation: ”Akuta problem, upptornade hot eller långsiktigt verkande omvandlingar kan framkalla behov av kunskap och sätta igång cirkulationsprocesser.” Sådana kriser kan utgöras av exempelvis epidemier eller krig, vilka skapar ett behov av att sätta kunskap i rörelse.²² Utifrån denna teori har historikern Erik Bodenstein visat hur kunskap om potatisodling, som var känd sedan slutet av 1600-talet, inte fick en bredare samhällelig spridning förrän svältkatastrofer hotade Sverige under mitten av 1700-talet.²³

Cirkulationsbegreppet har dock mött kritik då det kan uppfattas som missvisande att förutsätta ett ömsesidigt kunskapsutbyte mellan den intellektuella eliten och allmänheten.²⁴ Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* satte förvisso kunskap i rörelse men rörelsen var i de fles-

ta fall enkelriktad och betraktas då istället som en spridning av kunskap. För att synliggöra skillnaden mellan cirkulation och spridning kommer cirkulationsbegreppet istället att användas för att beteckna de fall då läsaren uppmanades att bidra med artiklar samt i de fall då publicerade artiklar författats av skribenter som inte var ledamöter i akademien.²⁵ Här sker istället en cirkelrörelse där kunskap rör sig från Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* (centrum) till läsaren (periferin) och sedan från läsaren (periferin) tillbaka till akademien (centrum). Cirkulationsbegreppet används även för att synliggöra hur kunskap i den militära sfären rörde sig över såväl nationella som kulturella gränser. I undersökningen avser kulturella gränser de professionella gränserna mellan olika vapenslag inom krigsmakten samt mellan militärer och övriga yrkesgrupper.

För att kunskap ska kunna spridas och cirkulera behövs även kunskapsaktörer. Enligt Johan Östling kan en kunskapsaktör ”i generella termer beskrivas som en person som i ett givet historiskt sammanhang bidrar till att kunskap produceras och/eller cirkulerar”,²⁶ det vill säga skribenterna i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*.

Slutligen används begreppet kunskapsarena. Det avser den plattform som ger möjlighet för kunskap att sättas i rörelse och fungerar som en mötesplats mellan kunskapsaktörer och dess publik. En kunskapsarena kan vara ett tv-program, en tidskrift eller ett konto på sociala medier. Johan Östling och David Larsson Heidenblad lyfter fram att en kunskapsarena behöver uppfattas som en sådan av sin samtid: ”en kunskapsarena blir till och består genom att vissa grupper uppfattar den som just en plats för utbyte och förmedling av en särskild sorts vetande”.²⁷

Undersökningsperioden – avgränsningar och historisk kontext

Undersökningen avgränsas till Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* under åren 1797–1825. 1797 är valt som startpunkt då det var detta år som Krigsmannasällskapets *Handlingar* först gavs ut. Genom att välja 1825 som den borte gränsen täcker undersökningen in en period då det pågick krig i Sveriges närhet som landet riskerade att dras in i, 1797–1804, en period då Sverige till stor del var i krig, 1805–1815, samt en period då det rådde fred i både Sverige och resten av Europa, 1816–1825. Då några årgångar är sammanslagna till ett häfte omfattar perioderna ungefär lika mycket material.

Även om verkligheten sällan låter sig delas in i tydliga periodiseringar bör en krigsförklaring eller en ingången fred ha inneburit en övergång från en tid till en annan för samtiden. Tanken med att låta de yttre hoten styra periodiseringen är att de kunskapsområden som ansågs vara relevanta att sprida kunskap inom påverkades av hotbildens karaktär; huruvida det pågick krig i Sveriges närhet som landet riskerade att dras in i, om Sverige befann sig i krig eller om det rådde fred i landet bör därför ha påverkat vilka ämnesområden som publicerades i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*.

Den första perioden, 1797–1804, präglades av det senaste decenniets händelser. När den franska revolutionen bröt ut 1789 oroades Europas kungahus och från 1792 pågick revolutionskrigen på kontinenten. I Sverige hade kriget mot Ryssland 1788–1790 visat brister i den svenska krigsmakten och 1792 mördades Gustav III. Sverige regerades sedan 1796 av Gustav IV Adolf, som tagit över efter förmyndarregeringen ledd av Gustaf Adolf Reuterholm. Under Reuterholms ledning höll sig Sverige försiktigt avvaktande till den europeiska konflikten. Hotet mot Sverige var främst riktat mot handeln och den civila sjöfarten då Storbritannien uppbringade svenska handelsskepp. Sverige sökte stöd än hos Frankrike, än hos Ryssland. Under Gustav IV Adolfs ledning drogs dock Sverige allt närmare kriget. När Storbritannien anföll Danmark 1801 fanns fortsatta planer på att anfälla svenska och ryska örlogshamnar och 1802–1803 höll en gränsdispyt i Finland på att leda till krig med Ryssland.²⁸

Under den andra perioden, 1805–1815, drogs Sverige in i Napoleonkrigen. Efter att ha trätt in i koalitionen mot Napoleon förklarade Sverige krig mot Frankrike den 31 oktober 1805 och det Pommerska kriget inleddes. Även om svenskarna vann vissa strider förlorades kriget; i september 1807 inleddes förhandlingar för att kunna evakuera kvarvarande soldater till Sverige. Kriget fortsatte dock i Sveriges närhet och i september 1807 anföll Storbritannien återigen Danmark, ett anfall som Sverige erbjöd sig att stödja med trupper i utbyte mot brittiskt stöd för en annektering av Norge. Även om vapnen tystnat var konflikten mellan Sverige och Frankrike inte över. På fransk uppmaning förberedde Ryssland och Danmark sig under vintern 1807 för att anfälla Sverige. Den 21 februari 1808 korsade ryska soldater den finska gränsen utan föregående krigsförklaring, vilket inledde det finska kriget; den 14 mars kom den danska krigsförklaringen. Till en början försvarade svenskarna sig framgångsrikt men blev snart tvungna att dra sig tillbaka från Finland. Under kriget spreds dessutom ett rykte i Sverige att Ryssland och Frankrike tänkte

delat landet mellan sig. Missnöjet med Gustav IV Adolf växte, ett missnöje som börjat gro redan under det Pommerska kriget. Planer fanns på att kidnappa eller mörda kungen under slutet av 1808 och början av 1809. Dock blev planerna inte av. Istället genomfördes en statskupp, stödd av svenska officerare, under våren 1809, med en överhängande risk för att inbördeskrig skulle bryta ut. Inbördeskriget undveks dock när Gustav IV Adolf arresterades och hans farbror hertig Karl valdes till kung som Karl XIII. Under hösten och vintern 1809 slöts fred med Ryssland och Danmark; i freden förlorade Sverige Finland som istället ställdes under rysk överhöghet. 1810 slöts även fred med Frankrike.

Med freden anslöt Sverige sig till kontinentalblockaden och förklarade krig mot Storbritannien, ett krig som varade fram till 1812 utan att ett skott avlossats. I januari 1812, inför Frankrikes invasion av Ryssland, ockuperade franska trupper svenska Pommern och tillfångatog svenska soldater. Efter Napoleons reträtt från Ryssland bildades under våren 1813 en ny koalition mot Frankrike, i vilken även Sverige ingick. Sveriges nyvalda kronprins, Jean Baptiste Bernadotte, ledde Nordarmén i det tyska fälttåget där Napoleon besegrades i slaget vid Leipzig i oktober 1813. I Kielfreden i januari 1814 tvingades Danmark att avstå Norge till Sverige; dock accepterade norrmännen inte detta utan strid. Svenska trupper marscherade över den norska gränsen i juli 1814 och efter några sammandrabbningar nåddes en överenskommelse om vapenstillestånd i mitten av augusti. Den 4 november valdes Karl XIII till norsk kung och Norge gick i union med Sverige. Den långa krigsperioden avslutades i och med Napoleons nederlag vid Waterloo i juni 1815.²⁹

Den tredje perioden, 1816–1825, präglas av erfarenheterna från den långa krigsperioden. Alf Johansson menar att synen på kriget hade förändrats. Tidigare sågs kriget som det självklara sättet att hantera förändringar i staternas maktförhållanden. Under 1800-talet växte istället en tanke fram om att förändrade maktförhållanden inte fick ske i Europa utan stormakternas samtycke. Istället för krig tänkte man sig att sådana förhållanden kunde redas ut på stormaktskonferenser. Ett av syftena med Wienkongressen, som stormakternas fredsförhandlingar efter Napoleonkrigen kallades, var just att skapa ett system för stabilitet och maktbalans i Europa för att hindra Frankrike från att återigen dominera kontinenten.³⁰ Med slutet på Napoleonkrigen inleddes en lång fredsperiod för Sverige. Inledningen i greve Fredrik Gyllenborgs (1767–1829) tal vid Krigsvetenskapsakademien den 13 november 1815 ger en stämningsbild efter att kriget, som förvisso varit lärorikt för krigsvetenskapen, avslutats: ”De stora ansträngningar och de massor af Krigare, hvilka

satte hela Europa i låga, verkade oförutsedde resultat, gåfvo verden fred och åt Nationerne ett länge efterlängtadt lugn.”³¹

Ämnesområden i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*

Under åren 1797–1825 publicerades 184 artiklar fördelat på 4936 sidor i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*. Här kunde läsaren ta del av en rad olika militärt relaterade ämnen, allt från stridstaktik och tankar om hur Sverige bäst skulle försvaras till kostråd för soldater i fält och hur man lämpligast bedrev hästavel. Gemensamt var att artiklarna präglades av en vilja att spara resurser samtidigt som krigsföringen skulle göras effektivare.

I akademiens *Handlingar* publicerades olika typer av texter: artiklar, kommentarer och anmärkningar på artiklar, tal som hållits i akademien, svar på prisfrågor, biografier över avlidna ledamöter och recensioner av militär litteratur. I denna undersökning räknas för enkelhetens skull alla de olika texttyperna som artiklar. För att få en uppfattning om hur stort utrymme respektive ämnesområde tar har innehållet utifrån en översiktlig läsning delats in i 18 olika ämnesområden. I de fall en artikel flyter in i flera olika ämnesområden placeras artikeln i den kategori som uppfattas som huvudämnet för texten. En sådan kategorisering riskerar att bli något oprecis. Dock väger metodens förtjänster upp då en kategorisering ger en överblick för vilka ämnen som diskuterades i publikationen över tid, vilket gör det möjligt att relatera ämnesområdena till samtida kriser. Då antalet artiklar inte alltid speglar hur stort utrymme ett ämne har fått i häftena kommer även antalet sidor att jämföras mellan ämnesområdena. Med utgångspunkt i resonemanget om att krigsföring påverkas av samtidens rådande värderingar och tankeströmningar ter det sig rimligt att anta att de även har påverkat vilka ämnesområden som syns i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*. Omvänt bör ämnesområdena ge en bild av vilka värderingar och tankeströmningar som artikelskribenterna präglades av.³² Låt oss titta närmre på några ämneskategorier och hur dessa relaterade till samtida kriser i den militära sfären.

Krigshistoria

Krigshistoria var det ämne som fick störst utrymme under perioden. Här fick läsaren ta del av vetenskapens påverkan på krigskonsten och krigskonstens utveckling genom historien, från krigsväsendet hos antikens

greker och romare till den svenska krigskonstens utveckling under Gustav II Adolf. Till krigshistorien räknas även beskrivningar av strider eller fältslag. Exempelvis publicerades en artikel om belägringen av Malmö

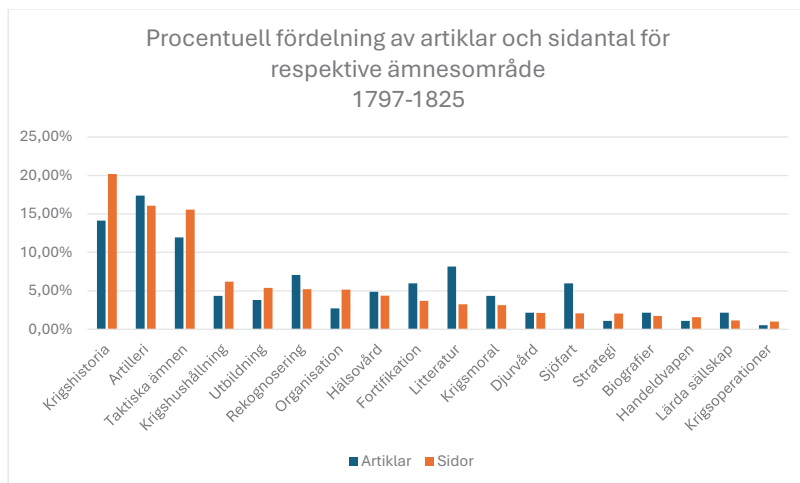

Diagram 1. Källa: Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar under åren 1797–1825.³³

1677, som beskrevs av en närvarande högre officer, och en artikel som beskrev landstigningen på Seland (Själland) i Danmark år 1700.³⁴ Även mer samtida ämnen hanterades på motsvarande vis, exempelvis publicerades 1817 en redogörelse över fälttåget i Tyskland 1813–1814.³⁵ Att kategorisera relativt samtida händelser som krigshistoria har sin förklaring i uppfattningen att historien var någonting som samtiden kunde dra lärdom av.³⁶ I Krigsmannasällskapets grundlag skrevs att "Krigs-Historiens ändamål är i allmänhet at framställa til efterföljd eller varning på et Militairiskt sätt de händelser, som under Läro-rika Krig förefallit, men i synnerhet at samla och utreda alla händelser under de krig, som Fäderneslandet fört, och dem på et Militairiskt sätt beskriva".³⁷ 1821 betonade Tibell nyttan med krigshistorien både i avseende på undervisning och nationalläran. Han uppmanade akademiens ledamöter som antingen deltagit i krig eller har säkra uppgifter om krigshändelser att dela sådana upplysningar med akademien. Beskrivningarna publicerades för att ge en fullständigare bild av krigshistorien då de kunde rättas av ännu levande vittnen.³⁸ Krigshistorien var alltså något som man kunde lära sig något av och dra erfarenheter ifrån inför framtiden.

Enligt Azar Gat refererade de flesta militära tänkare under upplysningen i någon mån till antiken. John Lynn har visat hur även upplysningsfilosoferna lade stor vikt vid krigshistorien, framförallt på antikens Grekland och Rom, exempelvis menade Voltaire (1694–1778) att fält-herrar kunde lära sig mycket genom att studera historiska slag medan encyklopedisterna fokuserade på att berätta om framstegen inom vapenteknik och krigföring. I vissa fall användes exempel ur krigshistorien för att kommentera samtida moraliska fenomen. Lynn förklarar intresset för historien med att den var utmärkt att hämta exempel ifrån i en tankevärld där upplysningstänkarna sökte tidlösa regler och principer; detta förändrades med romantiken då krigföring i det förgångna istället betraktades som ett historiskt fenomen då dess förutsättningar förändrades mellan olika tider och olika platser och därmed inte kunde ligga till grund för några allmängiltiga regler eller principer.³⁹

Tibell lyfte inte bara fram krigshistoriens betydelse ur utbildningssynpunkt utan även dess betydelse för nationaläran. Detta ska ses mot bakgrund av att kriget, enligt Christy Pichichero, sågs som ett mått på den nationella äran och suveränens ledarskapsförmåga. Att framgångsrikt föra krig var alltså bra för en nations rykte. Kopplat till detta beskriver Tore Frängsmyr hur det under gustaviansk tid blev mode att beskriva hjältar i historien. Syftet var att låta dem bli moraliska förebilder för samtiden, särskilt i patriotiskt avseende. På så vis skulle goda mönster skapas och den enskilde individen skulle tänka på eftervärldens dom i sitt handlande.⁴⁰ Krigshistorien fick alltså även en sedelärande funktion som skulle lära läsaren vad som var ett önskvärt, eller icke önskvärt, beteende.⁴¹

Läsaren kunde även ta del av biografier över avlidna akademiledamöter. Biografierna är en levnadsbeskrivning i avseende på vilka tjänster ledamoten innehaft under sitt liv, vilka krigshändelser han bevistat och vilka skrifter han givit ut. Tibell förklarade att biografierna, och även åminnelsetal publicerade i en separat skrift, var ett medel för akademien att bidra med nyttig information till krigshistorien:

Ett af de medel som Akademien ansett befordra nyttiga materialiers bevarande för Krigs-Historien, äro de öfver Akademiens framlidne Ledamöter hållne Åminnelse-Tal; då dessa efter Stadgarnes föreskrift, enkelt och utan alla öfverflödiga prydnader blott innehålla den framlidnes fullständiga Biografi, med utförlig upgift af dess innehafda tjenster, utförda Embets-värf, bevistade krigshändelser, och utgifna arbeten, så skola de sammantagne för et längre tidskifte, utvisa både Krigsväsendets tilstånd och framsteg, samt de förnämsta Historiska händelser, under den epok

de innefatta; deras historiska värde torde ej inses af oss samtida, som vid deras åhörande ej deruti finna annat än hvad vi förut känna; men för at rätt bedöma deras ändamål och framtida nytta, torde man blott behöfva föreställa sig, hvad uplysning för Krigs- och kanske äfven för den allmänna Historien, det skulle medföra, om man nu ägde at tilgå en samling af lika utförliga Biografier öfver alla märkligare Militär-personer af alla vapen, som under t. ex. Konung Gustaf Adolph den Stores, eller K. Carl X Gustafs Regeringstid deltagit i då förefallna krigshändelser eller andra allmänna ärenden.⁴²

Biografierna över akademiens avlidna ledamöter var alltså inte bara en minnesruna utan var även tänkta att fylla en funktion för framtidens läsare. Betraktat ur ett kunskapshistoriskt perspektiv kan biografierna sägas utgöra en medveten kunskapsspridning inte bara bland de samtida läsarna utan även till framtidens läsare.

Artilleri

Även artillerirelaterade frågor fick stort utrymme i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*. Artiklarna rörde sig om användning av olika sorters artilleri på slagfältet, provskjutningar som gjorts med olika typer av kanoner, beräkningar av mängden krut som krävs för att få en önskad kulbana, gjutning av kanonrör, salpetersjudning och träkolsframställning för att tillverka krut eller vilket träslag som är mest lämpligt att tillverka artilleridelar av. Intresset för artillerirelaterade frågor ska ses mot bakgrund av artilleriets betydelse på slagfältet. Under slutet av 1700-talet sköt ett infanterigevär effektivt på upp till 100 meters avstånd; artilleriet kunde skjuta betydligt längre än så och användes som ett anfallsvapen framför infanteriet och dominerade slagfältet.⁴³ Kriget mot Ryssland 1788–1790 visade att det svenska artilleriet var för tungt och i behov av en modernisering, något som även visade sig under det Pommerska kriget 1805–1807. När kriget mot Ryssland och Danmark bröt ut 1808 hade förbättringar genomförts vid artilleriet även om de inte var tillräckliga.⁴⁴ Behovet av förändring syns redan i det första numret av Krigsmannasällskapets *Handlingar* 1797:

Svenska Fält-Canonernes tyngd, som väga fyra gånger mer än Engelsa, 3 gånger mer än Preussiska. 2 och en half gång mer än Österrikiska, och dubbelt mer än Franska Fält-canonerna af motsvarande pundigtal, gaf Regeringen anledning för korrt tid sedan, at med alfware tänka på deras förändring, och gifva Fält-Artilleriet en nödig rörlighet och lätthet, som både vid manoeuvre och transporterung skulle medföra både den betydt-

ligaste hastighet i rörelserne, och besparing af folk och hästar; hälst om-gjutningskostnaden rikeligen ersattes af den öfverflödiga metall, som då inspades och försåldes.⁴⁵

Efter förslag om vilka förändringar som kunde genomföras beskrevs även nyttan med dem:

Det synes medföra en besynnerlig omskapning i vårt stridssätt, om alla dessa förändringar blifva utförda, då vi istället för 3:pund. Canoner, kunna medföra och servera 6:pund. med samma antal hästar och mindre antal folk; och istället för at börja skjuta med drufhagel på 80 à 100 alnars [50–60 meters] avstånd från fienden, begynna med god verkan på 600 alnars [350 meters] afstånd, samt at i fältslag, vid belägringar och sjöslag spara tredje delen af det myckna krut som där upbrännes.⁴⁶

På liknande vis syns artiklar som beskriver hur lättare kanonrör kunde tillverkas. Här presenterades även flera provskjutningsförsök för att utröna dels vilken järnblandning som var bäst lämpad vid kanonrörs-gjutning, dels vilken krutladdning som var den mest effektiva. I andra artiklar beräknades kulbanor i förhållande till olika krutladdningar; att många av artiklarna innehåller långa matematiska uträkningar visar dessutom akademiens intresse för de matematiska vetenskaperna.⁴⁷

Bland artiklarna förekom även förslag på förändring av hur artilleriet skulle transporteras i fält. År 1800 syns ett förslag på att införa ridande artilleri i den svenska krigsmakten.⁴⁸ Att artilleristerna red på hästarna istället för att åka efter i en vagn, så kallat åkande artilleri,⁴⁹ var tänkt att öka rörligheten på slagfältet. Detta var betydelsefullt för att snabbt kunna förflytta artilleriet under pågående strid. Sedan det ridande artilleriet börjat användas under sjuårskriget 1757–1763 hade artilleriets betydelse ökat på slagfältet. Den svenska armén använde sig av ridande artilleri under det Pommerska kriget 1805–1807 och det kom även att användas framgångsrikt under slaget vid Leipzig 1813.⁵⁰

Taktiska ämnen

Till kategorin räknas artiklar rörande truppernas formering och uppträdande på slagfältet samt vilken nytta olika truppslag för med sig och hur de bör användas i strid. Ett av de större taktiska ämnena rör användningen av lätta trupper inom såväl infanteriet som kavalleriet, vilka soldater som borde tas ut till sådan tjänst och hur lätta trupper kunde vara till nytta vid strid i skog i Sverige och Finland. Introduktionen av lätt infanteri, så kallade jägare, var en viktig fråga i Sverige under slutet

av 1700-talet och början av 1800-talet. Under kriget mot Ryssland 1788–1790 togs soldater ut till jägare och beväpnades med räfflade gevär, så kallade studsare. Det lätta infanteriet stred i spridd formation, i mindre förband och fick runt sekelskiftet 1800, enligt Lars Ericson Wolke, ”något av samma status som ’special forces’ skulle komma att uppnå två sekel senare”.⁵¹

John Lynn och Christy Pichichero lyfter fram en förändrad syn på den gemena soldaten som en anledning till att lätta trupper börjar användas under andra halvan av 1700-talet. I den franska armén ansåg de adliga officerarna att gemena soldater saknade heder och inte gick att lita på i strid; de var tvungna att övervakas, vilket bara var möjligt i slutna formationer. Liknande tongångar hördes från Preussen där Fredrik den store framhöll att soldater borde frukta sina officerare mer än fienden. Lynn och Pichichero menar att i takt med att upplysningstankar om medborgarsoldater och patriotism spreds förändrades även adliga officerares inställning till gemena soldater och öppnade därmed för möjligheten att låta dem strida, utan direkt övervakning, i spridd formation.⁵² Erfarenheterna från krigen med Ryssland 1788–1790 och 1808–1809 var sannolikt också en bidragande faktor i diskussionen kring lätta trupper. Under kriget 1808–1809 ställde svenskarna många gånger upp sig för linjeslag, vilka ryssarna oftast vann då de var numerärt överlägsna.⁵³ Spridningen av kunskap kring lätta trupper ser alltså ut att, liksom kunskap kring förändring av artilleriet, ha grundats i krigserfarenheter som visat behov av modernisering.

Stort utrymme ägnades även åt kavalleriets beväpning, utrustning och organisation. I en artikel från 1798 av kavalleriöversten Anders Fredrik Skjöldebrand (1757–1834) syns kritik mot kavalleriets uniformer:

Vid manskapets beklädning har i alla länder utseendet varit det första föremålet, och nyttan stundom förenats dermed; men alltid blifvit eftersatt då frågan varit om etdera. [...]

Et Regemente, som använt nog Krita, Färg och Pouder, som filat gevär, knappar och beslag, som är öfverlastadt med onödig gannlåt, kallas et förträffeligt Regemente, och säges hafva drifvit propreté och tenûe [vårdad klädsel och hållning] til den största möjliga höjd, om än hvar Karl med en kropp öfverhöljd af smuts, skulle förtäras af ohyra.

Propreté och tenûe: dessa missförstådda och för små snillen så viktiga ord, kunna blifva för Troppen mera fruktansvärde än fiendens kulor, ty de medföra en ständig plåga. En Befälhavare, som til äfventyrs trodde dem innefatta det väsendtligaste af Krigskonsten, skulle nyttja den magt,

han til andra ändamål erhållit, blott för at vinna den äran at hafva den vackraste troppen.⁵⁴

Kritiken påminner om hur John Lynn beskriver att soldatuniformer inspirerades av adelns mode och att trupperna blev ett sätt att visa upp officerens status och rikedom i 1700-talets Frankrike. Kritik riktades mot soldaternas uniformer och man menade att praktisk nytta borde gå före utseende.⁵⁵ Ett förslag på lösning för uniformsproblemet syns i en anonym artikel om hästjägare från 1801: ”Klädseln bör vara vig och ledig, uniformen ej lysande, på det att jägaren ej må på långt håll af fienden upptäckas.”⁵⁶ I en fotnot lägger författaren till att:

Vid Uniformens projekterande för Häst-Jägarne af Kongl. Maj:ts lätta Lif-Dragon-Regemente har väl något afseende måst göras på vackert utseende, i anseende till deras tjenstgöring i Hufvudstaden såsom Lif- och Hustroppar: men allt hvad som på uniformen kan göra jägaren skada derigenom att det på långt håll upptäcker honom för fienden, är så beskaffade, att det kan umbäras och inom några minuter borttagas.⁵⁷

Krigshushållning

Till ämneskategorin räknas artiklar som berör exempelvis kvaliteten på soldaternas utrustning, boende och uppehålle samt frågor kring hur matförsörjningen ska lösas i fält. Bland artiklarna syns förslag på hur tillverkningen av vadmal⁵⁸ kunde förbättras för att på så sätt höja kvaliteten på soldaternas uniformer samt hur arméns tross⁵⁹ kunde minskas och kostnadseffektiviseras.⁶⁰ Ett sätt att minska trossens vikt, och därmed öka arméns rörlighet, var att se över arméns livsmedelsförsörjning. I ett svar på en av Krigsvetenskapsakademiens prisfrågor 1823 rörande fältbakugnar beskrev den danske ingenjörslöjtnanten Vogelius Steenstrup (1795–1870) hur en sådan ugn skulle byggas, hur många bagare som behövdes för att sköta den och vilket bränsle som skulle användas vid brödbakning. Vikten av att arméns underhåll fungerade i fält speglas i Steenstrups inledande valspråk: ”Uden Mad og Drikke er Helten intet!”⁶¹ Målsättningen att öka arméns rörlighet i fält syns även i artiklar som lyfte tankar på hur livsmedel lämpligast skulle magasineras⁶² samt hur stor packning soldaten förväntades kunna bära med sig och i vilken hastighet han förväntades kunna marschera med packningen på ryggen.⁶³

Andra artiklar rörde soldaternas boendeförhållanden i fält. I en anonym artikel från 1822 lyfts bland annat fördelen fram med runda tält över fyrkantiga. Runda tält beskrevs inte enbart väga mindre, och var därmed lättare för trossen att föra med sig, utan gynnade även soldaterna då de fick mer utrymme. I fyrkantiga tält låg soldaterna så trångt att de trampade på varandra om de behövde gå ut på natten. Soldaterna sov skavfötters med den enes fötter vid den andres höfter och ”nödgedes vara besvärade af hvarandras fotsvett”; såväl fotsvett som att trampa på tältkamraterna var något som kunde undvikas i runda tält där mitt-cirkeln var ledig.⁶⁴

Under kriget i Finland 1808–1809 försvårade dåliga vägar och dålig tillgång till hästar, vagnar och slädar arméns underhållssituation. Förnödenheterna hann inte med armén när denna rörde sig. Underhållsproblemen ledde i sin tur till att samordningen mellan olika militära avdelningar fallerade då man var tvungen att stanna upp för att ordna mat åt soldaterna. Underhållsproblemen var, enligt historikern Martin Hårdstedt, så stora att de anses vara den främsta orsaken till att kriget vände till Rysslands fördel under sommaren 1808. Problemen med arméns underhåll visade sig även vid anfallet mot Norge under våren 1808.⁶⁵ Det ser alltså ut som att även spridningen av kunskap inom krigshushållningen grundats i erfarenheter från krigen.

Hälsovård

Till ämnesområdet hälsovård räknas artiklar som berör sjukvård av soldater i fält samt tankar om sjukdomsförebyggande och hälsofrämjande åtgärder. Här beskrevs de vanligaste sjukdomarna hos soldaterna, hur de skulle tas omhand och förhoppningsvis även botas. Flera artiklar framhöll att dålig kosthållning orsakade sjukdom hos soldaterna. För att förebygga detta föreslogs matsedlar med varierad kost samt hur stor mängd av respektive livsmedel var soldat skulle få per vecka.⁶⁶ Livmedikusen Sven Hedin (1750–1821) föreslog 1803 att ett näringsrikt gelébröd skulle serveras åt manskapet. En gelémassa skulle kokas på rivna ben, gelé, vatten, salt, selleri, persilja och potatis samt en lagom mängd vegetabilier som skulle ge en god smak åt gelén. Därefter blandade man i vetemjöl och knådade gelén till en deg som sedan kunde bakas till bröd. På så vis fick soldaterna en näringsrik kost samtidigt som det minskade mängden proviant som trossen behövde föra med sig i fält.⁶⁷ En återkommande tanke var att soldaterna skulle äta det som de var vana vid hemifrån för att hålla sig friska. 1798 skrev krigsrådet

Carl Peter Hagström (1743–1807)⁶⁸ att armén behövde ta hänsyn till att soldaterna inte kom från samma trakter och därmed inte var vana vid samma mat:

De Proviant-sorter Svenska Arméen, enligt så väl Reglementer som vanligt bruk, hitintills njutit och njuter, bestå, utom det mjuka Brödet, som ej eller är särdeles hälsosamt at beständigt förtära; af Rågmjöl, Årter, Korngryn, föga färskt, men mera salt Kött, Fläsk Sill eller annan salt Fisk. Detta gifves hela Arméen utan åtskilnad, och utan at i akttaga, huru vida de särskilte Provincers folk, hvaraf Svenska Arméen består och som til lefnadssätt, efter orternes särskilte sedvanor och bruk, äro så vida skilde, hemma i landet kunna vara vande vid det ena eller andra af dessa födoämnen; vanan är alltid andra naturen, och ju närmare matredningen kan i fält lämpas till det, som Soldaten hemma är van vid, desto hälsosammare blir den för honom: Årfarenheten visar, at under första årets Campagne, alltid mästa sjukligheten förefaller; och det mäst och allmännast på vissa Provincers folk: hvad annat är dertil orsaken än ovana vid Provianten?⁶⁹

Hagström föreslog även att istället för att varje soldat skulle laga sin egen mat, lägga tid på att bära ved och vatten och smutsa ner sin uniform vid matlagningen skulle armén ta med sig tillräckligt med marktentare⁷⁰ för att laga mat åt soldaterna. På så vis kunde kosten varieras och ”bli af en hälsosammare tilredning, än när hvarje persedel skal tagas utur Magazinerne, och Soldaten vara sin egen kock”.⁷¹

Liknande tankar syns hos översten Ernst von Vegesack (1763–1818). Han menade att den lämpligaste födan för soldaten varierar mellan olika nationer:

Hvar kunnig och fördomsfri militär inser klarligen att en på särskilt ort och ställe sund och god befunnen spis ej derföre kan anses som en allmän tjenlig föda eller lämpligt näringsämne för flera nationer, utan allt vidare öfvervägande af deras klimat, inbyggarnes natur jemte deras lefnadssätt och vanor; men att tvertom en noga granskning af hvart klimats läge, jemte kännedom af dess kultur, i förening med hvar nations sedvanor och inbyggarnes kroppskonstitution bör blifva rättesnöret att följa vid anordningen av de tjenligaste, och bäst närande födämnerna för samma nations krigsmakt.⁷²

Vegesack fortsätter genom att framhålla att:

Kunnige Fält-Medici, som med uppmärksamhet följt de sjukdomar i Svenska Arméerna som under fält-tågen varit rådande, hafva dragit deraf den slutsatsen, att vår Svenska soldat i fält är till sina fibrer mera spänd än slapp, och till dess vätskor icke rik på blod, emedan de sjukdomar, för

hvilka han mest är utsatt, befinnas vara sådane hvilka åtfölja endast slappa, hos hvilka utdunstningen är hindrad, samt vätskorna blifvit skarpa; häraf följer, att man, vid fastställandet af tjenliga födoämnen för Svenska soldaten i fält, bör göra afseende på karlens kroppstillstånd under fälttåget med de skiljaktigheter fältlefnaden medför.⁷³

Problemen med sjukdomar i fält ser alltså ut att ha satt igång en spridning av kunskap som ska bidra till att soldaterna ska få mat som håller dem friska under fälttågen. Intressant är hänvisningarna till klimatet och de svenska soldaternas spända fibrer i kroppen för att avgöra lämplig föda. Detta för tankarna till den franske upplysningsfilosofen Montesquieu (1689–1755) verk *Om lagarnas anda* (1748). Här framförde Montesquieu bland annat tankar på att ett kallt klimat gör att muskler och fibrer dras samman, vilket skapar aktiva och spänstiga människor medan ett varmt klimat förslappar musklerna och gör människor slöa och lata. Dessa tankegångar fick fäste i det gustavianska Sverige och gav bland annat upphov till föreställningar om olika folkkaraktärer.⁷⁴

Christy Pichichero framhåller att såväl medicinska som militära tänkare under det hon kallar för den militära upplysningen funderade över hur soldaternas fysiska och psykiska hälsa skulle bibehållas, speciellt hos de gemena soldaterna som inte hade tillgång till samma medel och utrustning som de adliga officerarna. Detta har, enligt Pichichero, sin grund i en sensibilitetskultur som hon lyfter fram som en viktig beståndsdel i såväl den militära som den samhälleliga elitens kultur under upplysningen. Känslor ansågs vara det som skapade kamratskap mellan människor och medlidande för andra blev ett tecken på överlägsna fysiska eller moraliska drag. Dessa moraliska ideal fick, enligt Pichichero, även betydelse för militärmedicinen; att förbättra medicinen sågs som ett projekt i medmänsklighetens och medlidandets anda. Historikern Hugo Nordland har visat förekomsten av en sådan sensibilitetskultur i den svenska armén kring sekelskiftet 1800, dock utan att koppla detta till någon militär upplysning.⁷⁵ I fältläkaren Carl Niclas Zethermans (1774–1821) svar på en prisfråga 1809 angående vilka erfarenheter som gjorts under kriget 1808–1809 när det gäller att förebygga och bota vanligt förekommande fältsjukdomar syns om inte spår av en sensibilitetskultur så åtminstone spår av hur idéer om medlidande och respektfullt bemötande påverkade fältmedicinen. Här föreslog Zetherman:

Att Sjukvaktarne få bestämd befallning att bemöta de sjuka med beskedlighet och anständighet, icke med våld handtera dem som yra, utan med foglighet och lämpor [förstånd] sköta dem; opåminte förse de sjuka med

alla deras behof, och sjelfmant, tätt och ofta förmå dem att dricka de af förordnade feber-dryckerna.⁷⁶

Sjukvaktarna förväntades alltså att visa medlidande med patienterna. I artikeln beskrev Zetherman även symptom och behandlingar för olika typer av rödsot⁷⁷ och betonade att en obehandlad eller illa behandlad rödsot ofta ledde till en säker död för patienten. Zetherman delade också med sig av recept och botemedel mot andra sjukdomar där såväl ingrediensernas mängd som tillvägagångssättet beskrevs på ett sätt så att läsaren själv skulle kunna behandla sjuka patienter.⁷⁸

Behovet av en behandling av framförallt rödsot ska även ses mot bakgrund av att sjukdomar medförde stora förluster för den svenska krigsmakten, vilken drabbades av en rödsotsepidemi under vintern 1808–1809. Omkring 20 000 soldater, cirka en tredjedel av de deltagande soldaterna, dog under kriget varav runt två tredjedelar dog av sjukdomar.⁷⁹ Krisen som epidemin utlöste ser alltså ut att ha triggat igång en spridning av kunskap som var tänkt att kunna råda bot på sjukdomen.

Viss omsorg visas även om soldaternas psykiska välbefinnande. I en kommentar på ovanstående fältläkare Zethermans artikel angående sjömans hälsa från 1817 lyfter konteramiralen Carl Fredric Coyet (1768–1857) fram betydelsen av musik för manskapets välbefinnande:

Hvad som icke kan vara likgiltigt för Sjöfolkets helsa i allmänhet under långa sjöresor, är bibehållandet af munterhet och gladt lynne. Näst Befälets rättvisa och billiga medfart, under sjelfva disciplinens stränghet fordrande åtgärder, borde för munterhetens uplifvande et visst antal musikanter finnas om bord på hvarje större Skepp och Fartyg, och manskapet upmuntras til sång och dans, så ofta tilfället medgifver. När detta kan åstadkommas med tilhjelp af National-Instrumenter, såsom nyckelharpor &c. &c. hvilka brukas i hemorterne, så är jag öfvertygad at det enformiga af Sjömanslefnaden, som upväcker ledsnad och nedslagenhet, på et angenämt sätt genom detta musikaliska konstgrepp skall lindras, och både munterhet och helsa derigenom underhållas hos Besättningen, som vid ljudet af bekanta toner, i öppna sjön, skola fågnas åt hembygdens anmars saknade behag.⁸⁰

Pichichero beskriver liknande tankegångar hos Moritz av Sachsen (1696–1750), som anses ha varit en av de ledande militära upplysningstänkarna, i den franska armén under 1740-talet när han anställde en teatergrupp vid sin fältarmé för att muntra upp soldaterna. Moritz menade att uttråkning var bland de farligaste känslolägena för fransmännen och ansågs kunna orsaka såväl deserteringar som dödsfall. Tankarna stöddes

av samtida läkare som menade att en lagom glädje var särskilt viktig för dem som var nära döden.⁸¹ I ovanstående citat är det även intressant att notera Coyets resonemang om att det är med hjälp av nationalinstrument som används i soldaternas hemorter som ska hålla dem vid gott humör till sjöss, alltså instrument och toner som soldaterna var vana vid.

Detta kan jämföras med hur det kyrkliga livet i fält under stormakts-tiden, enligt kyrkohistorikern David Gudmundsson, liknade det soldaterna var vana vid från det civila; soldaterna lyssnade på liknande predikan, sjöng samma psalmer och läste samma andaktslitteratur i fält som hemma i sockenförsamlingarna.⁸² Coyets tankegångar liknar även de resonemang som tidigare beskrivits angående soldaternas kosthållning där mat som de var vana vid hemifrån även höll dem vid bättre hälsa i fält. Det ser alltså ut att ha funnits en tanke om att livet i det militära skulle efterlikna det civila livet som soldaterna var vana vid hemma i Sverige för att bibehålla både deras psykiska och fysiska hälsa.

Sjöfart

Efter att Krigsvetenskapsakademien utökats med en sjöfördelning 1804⁸³ syns även ämnen relaterade till sjöfart i akademiens *Handlingar*. Några artiklar rörde förslag till förbättringar i fartygens konstruktion, exempelvis beskrevs en slags rörliga kölar som sägs öka fartygens hastighet samtidigt som risken för att gå på grund minskade. Andra ämnen som togs upp var hur ankartåg⁸⁴ kunde göras av järn eller huruvida ångmaskiner kunde nyttjas på skärgårdsflottans fartyg. Det skrevs även något kortare artiklar rörande hur vindens kraft skulle kunna mätas, om hur en viss typ av fyr var konstruerad och om engelska försök som gjorts med att ge nödsignal till sjöss med pistol istället för med kanoner.⁸⁵

1824 syns två svar på akademiens utlysta prisfråga angående vilken nytta skärgårdsflottan kunde ha av ångfartyg. Överstelöjtnanten vid flottan Axel Klinckowström (1775–1837) beskrev hur ångbåtar framgångsrikt använts i utlandet och menade att då ångbåten rör sig snabbt bör det inte finnas en hamn i Östersjön som inte går att nå inom fyra dygn. Dock var det i insjöar och skärgårdar som ångbåten utnyttjades fördelaktigast. Att ersätta galärer med ångfartyg skulle göra det lättare att röra sig i skärgården och snabbt transportera trupper.⁸⁶ Även artillerilöjtnanten David Wilhelm Silfverstolpe (1798–1875) lyfte fram ångfartygens fördelar men påpekade även dess nackdelar och hur de kunde åtgärdas:

Oaktad man således kan förvänta sig en mångfaldig nytta af ångfartyg, har man dock en svårighet at öfvervinna, innan de kunna såsom krigsfartyg användas – Vattenhjulen, hvarigenom fartyget sätts i rörelse, äro nemligen alltför mycket blottställda för fiendens eld, och fartyget således ganska lätt urståndsatt at manövrera med tillhjälp av ångmachinen, hvarpå man företrädesvis räknat, i händelse dessa hjul af fiendteliga Artilleriet blifva skadade.

Det blir derföre en ovillkorlig nödvändighet, at helt och hållit maskera dem; och huru skall detta kunna tilgå, med den construction som ångfartygen och deras maskineri för närvarande äga? – Någon annan utväg synes ej kunna finnas, än at så förändra fartyget, at hjulen blifva inbyggde i dess sidor, eller rättare, at en utbyggnad göres från sidan, eller ända från förtil akter-stälfven af fartyget, som betäcker dem.⁸⁷

Spridningen av sjöfartsrelaterade artiklar ser inte ut att ha grundat sig i någon kris. Det ser istället ut att vara tankar på hur tekniska framsteg kunde användas militärt som satte kunskap i rörelse i akademiens *Handlingar*.

Ämnesområdena spridning över tid och relation till samtida kriser

Läsaren av Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* fick alltså ta del av en stor mängd olika ämnen. Dock varierade ämnesområdenas dominans under olika tidsperioder.

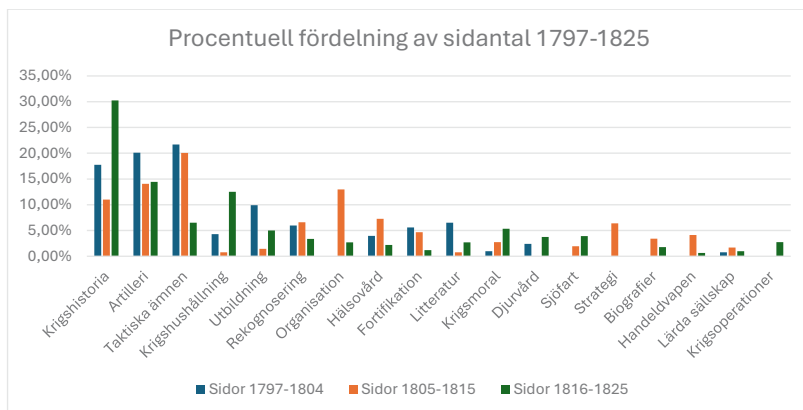

Diagram 2. Källa: Kungliga Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* under åren 1797–1825.⁸⁸

Under perioden 1797–1804, då Sverige befann sig i fred men kriget hotade, dominerade taktiska och artillerirelaterade ämnen följt av krigshistoriska artiklar. Som tidigare nämnts hade kriget mot Ryssland 1788–

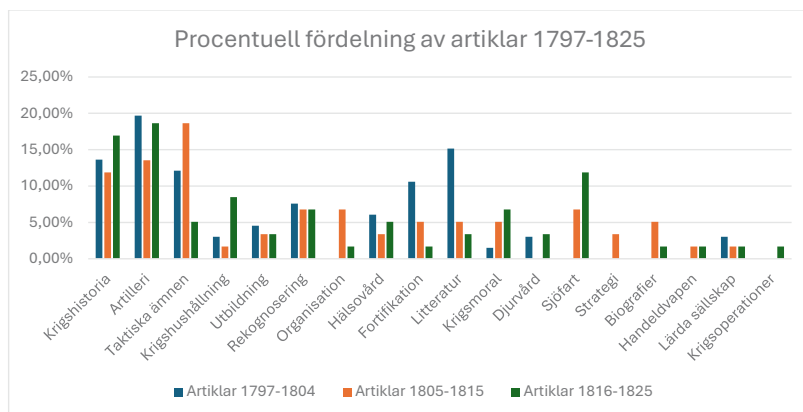

Diagram 3. Källa: Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar under åren 1797–1825.⁸⁹

1790 visat ett moderniseringsbehov av det svenska artilleriet. Att kriget till stor del utkämpades i de finska skogarna, och inte på öppna fält, visade även ett behov av att förändra stridstaktiken. Insikterna under, och även efter, kriget bör rimligtvis lett till en kris inom den militära sfären som i sin tur skapade ett behov av kunskap för att kunna råda bot på bristerna. Även om det hade gått sju år sedan krigsslutet när det första numret av Krigsmannasällskapets *Handlingar* kom ut visar artiklarna att moderniseringsbehovet inte var tillgodosett inom armén. Perioden 1797–1804 var även den tid då Krigsmannasällskapet etablerade sig inom den militära sfären. Syftet med sällskapet var att höja utbildningsnivån hos de svenska befälen, något som speglas i att antalet tryckta sidor om utbildning och litteratur var som störst under denna period.

Under större delen av perioden 1805–1815 befann Sverige sig i krig. Artilleri- och taktikrelaterade ämnen utgjorde fortfarande de största ämnesområdena. Då varken kriget i Pommern 1805–1807 eller kriget i Finland och Norge 1808–1809 blev några svenska framgångar bör även de, likt kriget mot Ryssland 1788–1790, visat på ett fortsatt moderniseringsbehov inom den svenska armén. Särskilt förlusten av Finland 1809 gav upphov till en samhällelig kris som sannolikt spädades på av rykten om att Frankrike och Ryssland tänkte dela Sverige mellan sig. Under de

båda krigen grodde ett missnöje med Gustav IV Adolfs ledarskap, vilket ledde fram till statskuppen 1809. Det kan tänkas att ökningen av artiklar relaterade till organisation har sin bakgrund i ledarskapsproblemen under kriget. Tydligast blir kopplingen mellan hur kriser skapar ett behov av kunskap som sedan sätts i rörelse när blicken riktas mot hälsovårdsrelaterade artiklar. Under kriget mot Ryssland 1808–1809 drabbades armén av en rödsotsepidemi, vilken orsakade stora förluster bland de svenska soldaterna. Kopplingen blir även tydlig inom ämneskategorin strategi, som ökar markant under perioden, då artiklarna berörde frågan hur Sverige ska försvaras efter förlusten av Finland.

Under perioden 1816–1825 befann sig Sverige, och även Europa, i fred. Krigshistoria var det ämne som dominerade under perioden, följt av artillerirelaterade ämnen och krigshushållning medan fördelningen av övriga ämnen planades ut. En markant ökning av artiklar relaterade till krigshushållningen har sannolikt sin bakgrund i de underhållsproblem som uppdagades under kriget i Finland och Norge 1808–1809. Den stora ökningen av krigshistoriska artiklar behöver inte nödvändigtvis kopplas till någon samhällelig kris utan kan lika gärna bero på avsaknaden av en sådan, vilket lämnade utrymme åt att dra lärdom av de senare årens krigshändelser. Dock gav förlusten av Finland upphov till en samhällelig kris och tanken på att återta den östra rikshalvan från Ryssland syns så sent som 1855, under det pågående Krimkriget.⁹⁰ Att dra lärdomar av historiens erfarenheter ter sig som rimligt för att kunna besegra Ryssland i ett framtida krig. Ökningen av krigshistoriska artiklar kan även ha sin grund i den kris för den svenska manligheten som förlusten av Finland gav upphov till. Här kan även en förklaring finnas till ökningen av artiklar inom ämnesområdet krigsmoral. Historikern Jens Ljunggren pekar på hur den manliga stereotypen i stort sett blev synonym med svensk identitet och nationell styrka under början av 1800-talet.⁹¹ Genom att sätta krigshistorisk och krigsmoralisk kunskap i rörelse gavs läsaren möjlighet att dra lärdom av och efterlikna goda historiska exempel för att återupprätta den svenska manligheten, och därmed även den svenska nationella äran.

Sammantaget ser det ut som att kriser inom den militära sfären gett upphov till ett kunskapsbehov, vilket följdes av att kunskap sattes i rörelse i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*. Detta ger stöd åt premissen att kriser och yttre hot sätter igång en spridning och cirkulation av kunskap. Samtidigt ska kriser inte ses som ett krav för att spridning av kunskap ägde rum i den militära sfären. En stor del av artiklarna inom ämnesområden som inte tar så stort utrymme ser inte ut att vara

direkt kopplade till någon kris utan var snarare ett resultat av att skribenterna såg möjligheter till förbättring och velat sätta igång en debatt inom ett visst ämnesområde.

De olika ämnesområdena i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* visar att kunskap sattes i rörelse över olika professionella gränser, såväl mellan olika truppslag inom krigsmakten som mellan den civila och militära sfären. Gränsöverskridningen blir som tydligast bland de hälsovårdsrelaterade artiklarna där civil kunskap inom sjukvård och kosthållning blev aktuella även inom den militära sfären. Detta syns även inom sjöfartsrelaterade artiklar där det utreds hur ångfartyg, som kanske inte främst tagits fram för militärt bruk, kunde anpassas för att användas inom flottan.

Kunskapsaktörer i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*

Vilka var då skribenterna som stod bakom artiklarna i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*? Av de 184 undersökta artiklarna går 129 av dem att koppla till en namngiven skribent.⁹² För att få en bild av skribenterna har en kollektivbiografisk undersökning gjorts där en bakgrundskaraktäristik skapas utifrån gemensamma jämförelsepunkter, exempelvis utbildning, yrke eller social ställning.⁹³ På så vis ges en djupare förståelse av de personer som verkade som kunskapsaktörer i akademiens *Handlingar* och hur detta påverkade spridning och cirkulation av kunskap i den militära sfären.

Inom undersökningsperioden förekommer totalt 72 unika namngivna skribenter. Majoriteten av dem skrev enbart en artikel under perioden medan andra var desto mer aktiva och skrev flera artiklar under många år. I kommande tabeller kommer dock 85 aktörer att synas i summeringen. Detta beror på att undersökningen delas in i tre perioder och att sju aktörer förekommer i två av perioderna samt att tre aktörer förekommer i samtliga tre perioder. Att dela upp undersökningen i tre perioder gör det möjligt att synliggöra antingen skillnader eller kontinuiteter i skribenternas karaktäristik över tid. I de fall en skribent skrivit flera artiklar under samma period kommer karaktäristiken att hämtas från den först skrivna artikeln under perioden. Exempelvis skrev artillerimajoren Carl Axel Arrhenius (1757–1824) tre artiklar under perioden 1797–1804: häfte två 1800, häfte två 1803 och 1804. I detta fall kommer Arrhenius karaktäristik så som den såg ut i häfte två 1800 att användas.⁹⁴

Att undersöka vilket vapenslag skribenterna tillhörde visar hur kunskap spreds över professionella gränser i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*. Under hela undersökningsperioden utgjorde skribenter från genitrupperna⁹⁵ den största gruppen, särskilt under perioden 1816–1825. I övrigt var fördelningen relativt jämn mellan infanterister, kavallerister och civila. Att det inte fanns några skribenter från flottan under perioden 1797–1804 kan förklaras med att Krigsvetenskapsakademiens sjöfördelning bildades först 1804.⁹⁶ Under de två senare perioderna var andelen skribenter från flottan ungefär lika stor som övriga grupper, med undantag för genitrupperna.

Vapenslag	1797–1804	1805–1815	1816–1825	1797–1825
Infanteri	5	5	4	14
Kavalleri	6	3	3	12
Genitrupper	9	7	18	34
Flottan	0	4	5	9
Civila	4	6	4	14
Uppgift saknas	1	0	1	2
Totalt	25	25	35	85

Tabell 1. Källa: *Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*.⁹⁷

De militära skribenterna utgjordes av officerare, från underlöjtnanter till generaler och amiraler. Även om det var en viss övervikt av skribenter från de högre officersgraderna (överste och uppåt) var fördelningen relativt jämn mellan officersgraderna; artikelskrivande i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* ser alltså ut att ha engagerat såväl hög som låg i den militära hierarkin.⁹⁸

Historikern Erik Norberg lyfter fram att de tekniska framstegen inom krigsföringen ökade kraven på yrkeskunskaper för officerare under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet. Särskilt höga var kraven för de tekniska vapenslagen, som artilleri- och fortifikationsofficerare, att ha matematiska kunskaper. Dessa kunde, enligt Norberg, ”beskrivas mer som lärda fackmän än som krigare”.⁹⁹ Undersökningen visar att drygt hälften av skribenterna hade någon form av utbildning bakom sig, vanligast i form av universitetsstudier eller kadettexamen samt i några fall både och.¹⁰⁰

Intressant är att gruppen av civila skribenter var ungefär lika stor under respektive period som gruppen skribenter inom infanteriet, kavalleriet och flottan; detta visar att intresset för militära frågor även fanns bland människor som i första hand inte var soldater. Störst inom den civila gruppen var akademiker inom ämnena matematik, fysik, astronomi och kemi. Kunskaper inom dessa områden var nödvändiga inom såväl artilleriet och fortifikationen som inom kruttillverkningen. Nästan lika stor var gruppen läkare. Dock var tio av de tretton civila skribenterna i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* knutna till den militära sfären genom sina yrken. Nils Wilhelm Almroth (1797–1852), professor i kemi samt bergs- och myntproberare, Carl Erik Kjellin (1776–1844), professor i experimental fysik och Olof Hansson Forssell (1762–1838), lektor i astronomi och matematik, var lärare vid någon av landets militära skolor, fältläkaren Carl Niclas Zetherman hade varit läkare under kriget mot Ryssland 1808–1809 samt vid fälttågen i Tyskland 1813 och Norge 1814, livmedikusen Sven Hedin hade varit fältmedikus i Karlskrona under Gustav III:s ryska krig 1788–1790 och tjänstgjort vid Drottningholms fältsjukhus under kriget mot Ryssland 1808–1809, krigsrådet Carl Peter Hagström hade varit krigskommissarie under Gustav III:s ryska krig 1788–1790, veterinären Arvid Florman (1761–1840) hade varit expeditionsmedikus vid örlogsflottan under Gustav III:s ryska krig 1788–1790, lantmätaren Olof Abraham Burman var även premiäradjutant vid Helsinges regemente, överdirektören för salpetersjuderiet Eric Kihlström (1762–1823) hade förvisso en officersexamen men ser inte ut att ha gjort någon militär karriär utan var istället ansvarig inom salpetersjudningen, vilken var viktig för landets kruttillverkning, och vicepresidenten i kammarrätten Johan Peter af Billbergh (1776–1850) hade varit generalintendent under fälttågen i Tyskland 1813 och Norge 1814. De tre resterande civila skribenterna var filosofie magistern i matematik Simon Anders Cronstrand (1784–1850), professorn i fysik och astronomi Zacharias Nordmark (1751–1828) och bruksförvaltaren J E Zetterlund.¹⁰¹ Detta visar att kunskap sattes i rörelse över professionella gränser, vilka fanns mellan krigsmaktens olika vapengrenar, mellan den civila och militära sfären samt mellan olika civila yrkesområden.

En majoritet av skribenterna hade även praktisk erfarenhet av kriget, i många fall dessutom erfarenhet av flera olika krig. Vanligast var erfarenheter från krigen som Sverige varit inblandade i under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet, det vill säga Gustav III:s ryska krig 1788–1790, Pommerska kriget 1805–1807, fälttåget i Tyskland 1813 och fälttåget i Norge 1814. Dock fanns även erfarenheter från utländ-

ska krig, främst på fransk sida. Bland skribenterna fanns även erfarenhet från Danmarks krig mot Storbritannien och Sverige 1807–1810. Detta rör sig dock om en norsk officer som stred på dansk sida i kriget.

Deltagande i krig	1797– 1804	1805– 1815	1816– 1825	1797– 1825
Österrikiska tronföljdskriget 1740–1748 fransk sida	2	0	0	2
Sjuårskriget 1756–1763 fransk sida	1	0	0	1
Pommerska kriget 1757–1762	1	1	0	2
Anglo-franska kriget 1778–1783	1	0	0	1
Gustav III:s ryska krig 1788–1790	15	8	9	32
Revolutionskrigen fransk sida 1792–1802	0	1	1	2
Pommerska kriget 1805–1807	0	6	7	13
Finska kriget 1808–1809 (mot Ryssland och Danmark)	0	6	14	20
Kriget mellan Danmark och Storbritannien och sedan mellan Danmark och Sverige på dansk sida	0	0	1	1
Fälttåget i Tyskland 1813	0	3	10	13
Fälttåget mot Norge 1814	0	3	12	15
Skribenter totalt med krigserfarenhet	15/25	13/25	23/35	51/85

Tabell 2. Källa: *Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*.¹⁰²

Skribenternas krigserfarenheter speglar de vanligast förekommande ämnesområdena i akademiens *Handlingar*. Under perioden 1797–1804 var artilleri- och taktikrelaterade ämnen vanligt förekommande, vilket ser ut att ha grundats i erfarenheterna från kriget mot Ryssland 1788–1790, ett krig som över hälften av periodens skribenter hade egna erfarenheter ifrån. Motsvarande bild syns under perioden 1816–1825 då artiklar inom ämnesområdet krigshushållning ökade, vilket såg ut att ha sin grund i erfarenheter från kriget i Finland 1808–1809, även detta ett krig som många av periodens skribenter hade egna erfarenheter ifrån.

Det var relativt vanligt att skribenten var ledamot i Krigsvetenskapsakademien vid tidpunkten för publicering. Av dem som inte var ledamöter vid publicering kom flertalet att bli det med tiden. Detta pekar på att det inte fanns något krav på att vara ledamot för att få sin text publicerad utan tyder istället på att akademien var mån om att knyta till sig personer som var villiga att skriva krigsvetenskapligt intressan-

ta texter. Denna målsättning syns i sällskapetets stadgar från 1804 som gjorde det möjligt att välja in en ledamot trots att alla platser redan var fyllda i akademien:

Skulle detta antal vara fullt och Sällskapetets heder och nytta likväl fordrade, att tillägna sig en utmärkt förtjent Ledamot, kan detta antal vid ett sådant tillfälle igenom ett beslut af nietiondedelar af de närvarande Ledamöter öfverskridas; dock bör den anmälte förut endera vunnit Priset för ett besvaradt Täflingsämne, eller till Sällskapet ingifvit någon Original Afhandling som blifvit tryckt i Sällskapetets Handlingar, eller på Svenska utgifvit ett af honom författadt större Militäriskt arbete.¹⁰³

I stadgarna anges även att skribenter som vunnit pris för svar på tävlingsämnena kan kallas till korresponderande ledamöter utan omröstning.¹⁰⁴ Målsättningen ser ut att ha blivit omsatt i praktiken. Flera av skribenterna blev invalda som ledamöter antingen samma år, eller strax före, som deras artiklar blev publicerade i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*. Att ha blivit erbjuden en plats som ledamot sågs sannolikt som prestigefullt då det, enligt Lars Ericson Wolke, inte finns något exempel på en föreslagen ledamot som tackat nej.¹⁰⁵

Från och med 1815 syns även skribenter som presenteras som korresponderande ledamöter. Samtliga av dessa skribenter har skickat in svar på en prisfråga och kallats till korresponderande ledamöter i anslutning till att artikeln publicerats, vilket visar att möjligheten att utnämna korresponderande ledamöter verkligen tillämpades. Den höga andelen skribenter som inte var ledamöter eller korresponderande ledamöter under perioderna 1805–1815 och 1816–1825 är särskilt intressant då det visar att Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* inte bara innebar en spridning utan även en cirkulation av militärt intressant kunskap. Cirkulationen bredde dessutom ut sig utanför Sveriges gränser. Bland de korresponderande ledamöterna syns 1823 dansken Wilhelm von Gerstenberg (1778–1830), som deltagit i kriget mot Frankrike på svensk sida men vid publicering var major vid danska artilleriet samt

den danske ingenjörslöjtnanten Vogelius Steenstrup och bland skribenterna som inte inträdde som ledamöter i akademien syns 1824 N W Brock, som var kapten vid norska infanteriet.

Ledamot i Krigsvetenskapsakademien	1797– 1804	1805– 1815	1816– 1825	1797– 1825
Ledamot vid publicering	23	15	32	70
Varav stiftande ledamot	11	4	4	19
Varav korresponderande ledamot	0	1	10	11
Ej ledamot vid publicering	2	10	3	15
Varav kommer bli ledamot vid senare tillfälle	1	8	0	9
Totalt ledamot vid publicering/ Ej ledamot vid publicering	23/2	15/10	32/3	70/15

Tabell 3. Källa: *Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*.¹⁰⁶

En kunskapsarena för främjande av kunskaps-cirkulation

Att Krigsmannasällskapet hade ambitionen att skapa ett forum för att sprida kunskap framgår av sällskapetets grundlag som skrevs 1796:

För att nu lämna de egentligen Militairiska Kunskaperne en viss Punkt, at förena sig uti, för at sedermera utspridas i alla Directioner, hafva någre Personer, som älska sit Fäderneslands heder och försvar, förenat sig at utgöra et Sällskap, under namn af Svenska Krigsmanna Sällskapet, hvars föremål skall blifva, at utbreda en allmännare Kännedom af Militairiska Vetenskaperna och söka bringa Konsten, at försvara sitt Fädernesland, til större fullkomlighet, genom samlande och utgivande af de Afhandlingar, Rön och Uptäckter, som af Lärde och Skickelige Män uti och utom Sällskapet, utarbetas och upgifvas.¹⁰⁷

Målsättningen ser ut att ha varit densamma för Krigsvetenskapsakademien under hela undersökningsperioden då passagen även förekommer, i stort sett oförändrad, i 1826 års stadgar.¹⁰⁸ I första numret av sällskapetets *Handlingar* beskrevs hur urvalet av texter för publicering gick till:

Ehuru Sällskapet godkänner en Skrift til införande uti Dess Handlingar, anses derföre ej de sattser i Vetenskaperna, som den innebär, af Sällskapet gillande; hvarföre Sällskapet äfven ej ingår uti besvarande af de anmärkning-ar, som deröfver kunna göras, utan blifver sådant hvar enskild Författares sak, om han behagar.¹⁰⁹

Det var alltså inte enbart artiklar vars ståndpunkter sällskapet höll med om som kunde publiceras. Läsaren uppmuntrades även att skicka in kommentarer på publicerade artiklar:

Sällskapet uptager med nöje, til införande i sina Handlingar, välgrundade anmärkningar öfver de Skrifter som där införas, öfvertygadt, at anmärkningarne alltid äro fästade vid saken, utan afseende på Författaren, och med den städade skrifart, som fordras för at vederlägga, utan at upreta.¹¹⁰

Det var kunskapsinnehållet, och inte författaren, som läsaren uppmanades att kommentera. Anmärkningar skulle hålla sig till ämnet och inte gå till personangrepp. Att ett sådant klargörande ansågs vara nödvändigt kan tolkas som att det var vanligt, eller åtminstone förekommande, med personangrepp på författaren när artiklar kommenterades i pressen. Hur som helst klargjorde sällskapet med en sådan uppmaning att i deras *Handlingar* var det inte författarens person utan istället artiklarnas kunskapsinnehåll som stod i centrum.

I sällskapets grundlag från 1796 beskrevs att artiklar granskades av den fördelning inom sällskapet som ämnet låg närmst.¹¹¹ Bedömningsförfarandet förtydligades i 1804 års stadgar. Här beskrevs att texten bedömdes utifrån huruvida den kunde räknas till akademiens verksamhetsområde, om ämnet var relevant och om texten var skriven på ett begripligt och värdigt sätt.¹¹²

Härvid anmärkes, att ehuru Ledamöterna på ofvannämnda grunder bifalla en skrifts införande i Sällskapets Handlingar, anses de därför ej gilla de vetenskapssatser, som den innehåller, emedan Sällskapet ej tillåter sig denna granskningsrätt, som tillhör allmänheten och efterverlden; hvar före en skrift ej bör till införande ogillas ur det skäl, att man öfver sjelfva saken är af olika tankar med författaren, utan böra i sådant fall anmärkningar bifogas, hvilka, om så behagas, kunna tryckas näst efter afhandlingen, så vida man ej hellre skulle vilja vederlägga författaren i en särskilt till Sällskapet insänd afhandling.¹¹³

I 1826 års stadgar gavs fördelningarna även möjligheten att vid behov ta hjälp i bedömningen av en sakkunnig ledamot ”hvars särskilta insigter i ämnet den önskar at til vetenskapens framsteg begagna”.¹¹⁴

Trots att sällskapet uppmuntrade till att skapa en diskussion kring ett ämne, det vill säga en kunscaps-cirkulation, kom det inte att tryckas någon större mängd anmärkningar på publicerade artiklar.¹¹⁵

Ett försök att sätta igång en cirkulation av kunskap syns även i 1802 års första nummer. I en översatt historik över krigsväsendets föränd-

ring under Gustav II Adolf skrev ingenjörskårskaptenen Pehr Södermark (1755–1825):

Om denna lilla afhandling kunde uppmuntra någon Svensk, att både i utförlighet och mer bestämda uppgifter öfverträffa den Tyska författaren, som saknade hvad vi äga, nemligen tillgång till Riksarkivets handlingar, och flera enskilda samlingar [...] så har öfversättarens påsyftan vunnit sin fullbordan, och vi ägde den fågnaden att läsa en fullständig Svensk berättelse om den mest lysande tidpunkt i Sveriges historia.¹¹⁶

Någon mer artikel på ämnet syns dock inte under undersökningsperioden.

Överlag ser arbetsstättet ändå ut att ha gett önskat resultat. I en tillbakablick 1821 skrev Gustaf Wilhelm af Tibell:

Om vi återföra våra tankar til den tidpunkt, då detta Samfund för fem och tjugu år sedan stiftades och erinra oss de begrepp man då i allmänhet ägde om många satser i Artilleriet, i Fortification, i Topografien, i Krigsförvaltningen, och jemnföra dem med hvad nu härom är den allmänna öfvertygelsen, kan man ej neka, at en stor och betydande förändring i den militära uplysningen inträffat.

Om nu mången nyttig sanning är allmänt erkänd, som då äfven med hetta bestreds; om flere nyttiga förbättringar, som då motarbetades och ansågos af den tidens sakkunnige som skadliga nyheter, nu allmänt erhållit det bifall, som deras ovedersägliga nytta förtjenar, så torde den lugna forskaren, kan hända, en dag tilerkänna Akademiens utkomna skrifter en ej obetydlig andel i dessa verkningar och i den erkänsla et gagnadt Fädernesland derföre skänker.¹¹⁷

Genom att vederlägga gamla sanningar fick gamla auktoriteter stå tillbaka och nyttiga framsteg nåddes inom krigsvetenskapen.

I 1804 års stadgar uppmanades ledamöterna att bidra till cirkulationen av kunskap: ”Hvar Ledamot, som bevisar krig in- eller utrikes, eller eljest på viktiga och lärerika förrättningar är nyttjad, bör deröfver föra anteckningar och dem till Sällskapet insända.”¹¹⁸ Uppmaningen ser ut att ha blivit hörsammad. I ovan citerade tillbakablick skrev Tibell också att flera ”högst uplysande handlingar blifvit Akademien meddelade. Flera af dessa arbeten tordes, utan Akademiens åtgärd, förmulnat okända i enskilda gömmor och för Häfdatecknaren gått förlorade”.¹¹⁹ Ledamöternas anteckningar sågs som viktiga för krigsvetenskapen och Krigsvetenskapsakademien tillskrevs en viktig roll i bevarandet och tillgängliggörandet av kunskap som annars skulle fallit i glömska.¹²⁰

I 1797 års nummer syns anvisningar till framtida skribenter:

Svenska Språket nyttjas endast i dessa Handlingar, och formodar Sällskapet, at de Författare, som behaga insända Skrifter at häruti införas, undvika alla främmande ord, som kunna på vårt språk öfversättas; dock emottager Sällskapet med nöje Afhandlingar på främmande Språk, och skall då besörja Öfversättning.

Orsaken at Sällskapet nyttjar Cursiv Stil, är den nytta Sällskapet (sic!) tror skulle vinnas, om i allmänhet Skrift och tryck blef lika, då hvar och en, som kunde läsa tryckt, äfven kunde läsa skrifven stil, samt i hvar bok finna en föreskrift.¹²¹

Att enbart trycka artiklar på svenska, ombesörja översättning av utländska artiklar och motiveringen till att trycka i kursiv stil visar sällskapets ambition att sprida krigsvetenskaplig kunskap. Att trycka böcker på folkspråken, istället för på latin som var de lärdas språk, blev allt vanligare i Europa under 1700-talet. Tore Frängsmyr menar att latinet i princip behöll sin ställning som de lärdas språk i Sverige under hela 1700-talet och var det språk som användes på landets universitet. Genombrottet för att skriva på svenska kom, enligt Frängsmyr, med naturvetenskapsmännen; många vetenskapsmän fortsatte att skriva på latin men i Vetenskapsakademiens *Handlingar* publicerade de sina artiklar på svenska. I den rådande nyttokulturen var ett av argumenten mot latinet att kunskap, i linje med upplysningstankarna, skulle spridas till så många som möjligt. På så vis gjordes kunskapen nyttig.¹²² Att publicera Krigsmannasällskapets *Handlingar* på svenska ser alltså ut att vara ett medvetet val, överensstämmande med såväl nyttokulturens som upplysningens tankegångar, för att kunna nå ut med krigsvetenskaplig kunskap till så många läsare som möjligt. Svenskan bestod som publikationens enda språk fram till början av 1820-talet. 1824 meddelades att en stadgeändring gjorts under Krigsvetenskapsakademiens sammankomst 1822, vilket innebar att även artiklar på norska fick införas i akademiens *Handlingar*.¹²³ Även om den svenske kungen var överbefälhavare för de norska trupperna var den svenska och norska krigsmakten, enligt unionsavtalet från 1814, skilda från varandra. Dock genomfördes en del gemensamma övningar mellan den svenska och norska flottan, ibland även med den danska, under 1820-talet.¹²⁴ Mot bakgrund av detta kan beslutet att publicera artiklar på norska tolkas som ett sätt att uppmuntra till att sätta kunskap i rörelse mellan Sverige och Norge. Under perioden 1824–1825 publicerades tre artiklar på norska. En av dem var skriven 1824 av den norske generalmajoren Benoni d'Aubert (1768–1832) och två av dem var skrivna 1824 respektive 1825 av den norske infanterikaptenen N W Brock.¹²⁵ Redan i 1826 års stadgar anges

det dock återigen att ”Endast Svenska språket nyttjas i Akademiens Handlingar, och böra, genom öfversättningar eller försökta ordskapningar, alla utländska ord, så mycket möjligt är, undvikas”.¹²⁶

I 1805 års *Handlingar* syns för första gången ett publicerat svar på någon av Krigsvetenskapsakademiens tävlingsämnen. Prisfrågor kom dock på tal redan i sällskapetets grundlag från 1796 vilken beskriver att det åligger sällskapetets olika fördelningar att ”utvälja det bästa Svar på Sällskapetets upgifne frågor eller Tävlingsämnen”.¹²⁷ Prisfrågor trycktes i *Inrikes-Tidningar*.¹²⁸ Den 22 maj 1805 ställdes sex frågor som läsarna uppmanades att skicka in svar på. En av de ställda frågorna löd:

Hvilken är den för nu warande stridsätt och fält-tjenstgöring bäst afpassade indelning af Troppar till häst och fot i anseende till deras olika organisering, bewäring, utrustning m.m. och deraf följande olika benämnelser? [...]

Swaren författade på Swenska, Fransyska eller Tyska böra före den 12 Oktober innewarande år wara insände till Kongl. Krigs Wettenskaps Akademiens Sekreterare [...] De böra wara försedde med walspråk och förseglade namnsedlar, hwilka ej brytas för de afhandlingar som ej anses förtjena belöning.¹²⁹

Tidningsnotisen synliggör hur Krigsvetenskapsakademien arbetade för att sätta igång en cirkulation av kunskap samtidigt som det även framgår att bedömningen baserades på de insända texternas innehåll och inte på vem författaren bakom texten var. Hur många svar som kom in för bedömning framgår dock inte av akademiens *Handlingar*. I 1823 års *Handlingar* trycker redaktionen en påminnelse till läsaren: ”Erinras at Akademiens Stadgar medgifwa afhandlade Skrifters belönande, utan at Akademien derigenom til alla delar gillar de i Afhandlingen förekommande grundsatser.”¹³⁰ De följande åren efter 1805 publicerades dock enbart ett svar och det var inte förrän med 1811–1815 års *Handlingar* som åtminstone ett svar på något tävlingsämne publiceras i varje nummer fram tills undersökningsperiodens slut 1825.¹³¹

Krigsvetenskapsakademiens princip om att inte låta sitt eget gillande av en artikel vara avgörande för publicering syns i en notis 1816 i anslutning till det prisbelönta svaret på en tävlingsfråga rörande hur infanteriet under långa marscher ska kunna hålla så hög hastighet som möjligt, skrivet av dragonen Nils Harald Joachim Åkerstein (1793–1853).¹³²

Då Kongl. Akademien funnit detta Svar bygdt på antagliga Principer samt vittna att Författaren ej saknar kännedom i ämnet och med uppmärksamhet forskat i allt hvad dertill hör; har Kongl. Akademien ansett honom förtjent af belöningen. Men Akademien får med det samma förklara, att

minskning i den föreslagna hvilotiden bör kunna äga rum och således marchen på kortare tid verkställas, än Författaren föreslagit.¹³³

Notisen visar också att principen om att kommentera på sakinnehållet i en anmärkning utan att angripa författarens person efterlevdes.

Att artiklar bedömts efter sitt innehåll kan även anas vid en undersökning av vilka ämnesområden en skribent kan tänkas ha haft kunskaper inom och vilket ämnesområde artikeln handlar om. 19 av 20 namngivna artillerirelaterade artiklar skrevs av officerare inom genitrupperna, akademiker inom matematiska ämnen eller av ämbetsmän inom salpetersjuderinäringen; 4 av 4 namngivna djurvårdsrelaterade artiklar skrevs av veterinärer, stallmästare och kavalleriofficerare; 7 av 8 namngivna fortifikationsrelaterade artiklar skrevs av officerare inom genitrupperna; 4 av 9 namngivna hälsovårdsrelaterade artiklar skrevs av läkare och ytterligare 2 skrevs av ett krigsråd vars bror var läkare; 7 av 9 namngivna rekognoseringsrelaterade artiklar skrevs av officerare som var verksamma inom topografin, fältmätningen eller ingenjörskåren; 6 av 7 namngivna sjöfartsrelaterade artiklar skrevs av officerare inom flottan eller av bruksförvaltare som tillverkade utrustning till fartyg; 16 av 20 namngivna taktikrelaterade ämnen skrevs av infanteri- och kavalleriofficerare.¹³⁴ Övriga ämnesområden går inte att lika tydligt knyta till något specifikt yrkesområde. Dock tyder resultatet på att Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* lockade till sig sakkunniga skribenter, något som rimligtvis bidrog till att akademiens *Handlingar* uppfattades, av både läsare och skribenter, som en kunskapsarena och ett inflytelserikt forum för kunscaps-cirkulation i den militära sfären.

Av nytta för den militära upplysningen

Som undersökningen har visat uppstod det i samband med större kriser ett kunskapsbehov, vilket ledde till att olika kunskapsaktörer satte kunskap i rörelse, det vill säga författade artiklar som publicerades i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar*. Under den första perioden, 1797–1804, utgjordes kunskapsrörelsen främst av en enkelriktad spridning, från Krigsvetenskapsakademien till läsaren av akademiens *Handlingar*. Från 1805 syns också en cirkulation av kunskap då även skribenter utanför akademien, ibland på akademiens uppmaning, bidrog med artiklar. Att Krigsvetenskapsakademiens uppmaning till att sätta kunskap i rörelse hörsammades visar att dess *Handlingar* uppfattades som en kunskapsarena i den militära sfären, ett forum för att dela med

sig av lösningar på aktuella kriser. Artiklarna innehöll vad som ansågs vara nyttig kunskap som skulle göra krigsmakten effektivare; ambitionen att sprida nyttig kunskap passar in på såväl nyttotänkande som upplysningstankegångar. Resultatet ligger därmed i linje med Lars Ericson Wolkes uppfattning om att nyttokulturen även präglade den militära sfären.¹³⁵ Men kan det även sägas vara ett exempel på svensk upplysning? Gustaf Wilhelm af Tibell, en av sällskapetets grundare, gav själv uttryck för att Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* varit till nytta för den militära upplysningen.¹³⁶ Dubbelheten av begreppet upplysning framgår av Tibells tal där det ser ut att syfta på såväl att den militära kunskapen har ökat som på själva kunskapsspridningen i sig. Svaret på huruvida Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* utgör ett exempel på att en svensk upplysning beror framförallt på hur en sådan upplysning definieras. Huvudargumentet emot att det fanns en svensk upplysning i fransk tappning är framförallt avsaknaden av religionskritik;¹³⁷ andra menar att den svenska upplysningen var religiös och den religionskritik som förekom främst var riktad mot katolicismen.¹³⁸ Gud och religion var, med få undantag, frånvarande i de undersökta artiklarna och någon religionskritik påträffades inte heller. Orsaken kan förstås finnas i de censurregler som förbjöd religionskritik fram till 1810, men det kan även tänkas bero på att religionen fyllde en funktion i det militära då fältpräster erbjöd förtröstan åt soldaterna under krigets provningar.¹³⁹ Religionen berörs inte heller inom det som internationellt kallas för den militära upplysningen.¹⁴⁰ Därmed ter sig avsaknad av religionskritik inte som ett tecken på att Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* inte kan utgöra ett exempel på militär upplysning.

Ett flertal andra tecken talar dock för att upplysningssidéerna präglade Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* och dess skribenter. Christy Pichichero menar att fokus under det hon kallar för den militära upplysningen låg på att lösa mindre, praktiska problem. Diskussionerna var dels filosofiska och rörde exempelvis ideala militära egenskaper, dels var de praktiska och rörde tekniska lösningar inom exempelvis taktik, utrustning och medicin. Pichichero menar att tidens filosofiska anda anammades; det gällde att studera, ifrågasätta, utmana och prova nya saker.¹⁴¹ Artiklarna i akademiens *Handlingar* berör till viss del filosofiska ämnen som ser ut att ha syftat till att utgöra en moralisk förebild för läsaren, exempelvis inom de krigsmoraliska och krigshistoriska ämneskategorierna. Flertalet artiklar rörde dock praktiska och tekniska ämnen. Försök med att gjuta lättare kanonrör, prova nya truppslag och utforska militär användning av ny teknik som ångfartyg visar på en vilja att ut-

mana tidens normer och en vilja att prova nya saker. Att skriva artiklar om uppfinningar och nya tekniska lösningar tyder, enligt idéhistorikern Magnus Nyman, på tron om att framsteg kan nås genom förnuftet.¹⁴²

Pichichero lyfter även fram att andra yrkesgrupper, exempelvis filosofer, läkare och matematiker, bidrog till att utveckla och sprida militär kunskap. Hon menar också att militära frågor berörde såväl hög som låg i den militära och sociala hierarkin.¹⁴³ Skribenterna i Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* var framförallt officerare. De befann sig såväl högt upp som långt ner i den militära hierarkin, från underlöjtnanter till amiraler och generaler. I akademiens *Handlingar* syns även civila skribenter, exempelvis läkare och professorer. Även om många av de civila skribenterna var knutna till den militära sfären genom sitt yrke visar det att militära frågor även berörde personer som inte var officerare. Skribenterna tillhörde framförallt ämbetsmannaklassen och var i många fall naturvetenskapligt utbildade. Resultatet är intressant med tanke på Jakob Christenssons uppfattning att upplysningstankarna fungerade närmast som en ideologi för den svenska eliten, ämbetsmännen och godsägarna från 1730-talet fram till 1830-talet och att detta manifesterades i akademierna i början av 1800-talet. Dessutom påpekar Christensson att historiker bör ta samtidens uppfattning om att de verkade för upplysningen på allvar.¹⁴⁴

Även Krigsvetenskapsakademiens agerande kan kopplas till upplysningens ideal. Akademiens uttalade ambition var att sprida kunskap som skulle vara nyttig och effektivisera landets krigsmakt. Ett led i denna ambition var att trycka akademiens *Handlingar* på svenska och i ett lättläst typsnitt för att nå ut till så många läsare som möjligt.

Förfarandet att bedöma artiklar efter dess kunskapsinnehåll och inte efter dess författare ser ut att ha grundats i en jämlikhetstanke. Tydligast syns detta i bedömningen av svar på prisfrågor, vilka granskades anonymt. På så vis kunde mindre namnkunniga skribenter, av lägre börd och längre ner i den sociala hierarkin, förmedla kunskap på samma, eller åtminstone mindre ojämna, villkor som äldre auktoriteter inom ämnet, något som för tankarna till upplysningens ifrågasättande av äldre auktoriteter. En toleranstanke syns även i akademiens uppmaning att inte angripa författaren personligen utan istället skicka in en anmärkning på artikeln läsaren inte håller med om. Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* ser alltså ut att ha varit en plats för ett tolerant och fördomsfritt kunskapsökande, vilket enligt idéhistorikern Arne Jarrick då är rimligt att likna vid en upplysningsrörelse.¹⁴⁵ När akademien uppmuntrade sina läsare att skriva artiklar för publicering i dess *Handlingar*, besvara prisfrågor

och att skriva kommentarer på publicerade artiklar innebar detta samtidigt att läsaren uppmanades att dra slutsatser utifrån det egna förnuftet samt att kommunicera och stå för sina åsikter offentligt, något historikern Peter Aronsson ser som ett tecken på en folklig upplysning.¹⁴⁶

Det samlade intrycket är att Krigsvetenskapsakademiens *Handlingar* präglades av ett upplysningsideal och kan därmed även ses som ett exempel på en svensk militär upplysning.

Författaren har en masterexamen i historia.

Noter

1. Artikeln baseras på författarens masteruppsats i historia "Det torde då vara af nytta för den Militära upplysningen": *En kunskapshistorisk studie av Svenska Krigsmannasällskapets/Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*.
Stort tack till Anna Nilsson Hammar, David Larsson Heidenblad och William Granath som läst och kommenterat manuset.
2. Krigsmannasällskapet bytte namn till Kungliga Krigsvetenskapsakademien 1805 när Gustav IV Adolf gav sällskapet kungligt beskydd och status av en akademi. Ericson [Wolke], Lars: "Från sällskap till akademi" i Norberg, Erik (red): *Fäderneslandets försvar: Kungl. Krigsvetenskapsakademien 1796–1996*, Atlantis, Stockholm 1996, s 11, 21, 29, 36, 60, 83–88 och 113; Ericson Wolke, Lars: *Krigets idéer: Svenska tankar om krigsföring 1320–1920*, Medström, Stockholm 2007, s 153; Lugn, Robert: *Krigsmannasällskapet och Krigsvetenskapsakademien 1796–1808: Bakgrund – förhistoria*, Stencil, 1991, s 29.
3. Tibell: "Tal hållit i Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademien af Ordföranden i Kongl. Maj:ts Krigs-Hof-Rätt, General-Majoren och Commendören med Stora Korset af Kongl. Svärds-Orden, Herr G. W. af Tibell, då han nedlade sitt Embete såsom Akademiens Styresman, den 12 Nov 1821", *Handlingar* 1818–1821, s XLVI.
4. De undersökta handlingarna förvaras på Lunds universitetsbibliotek. *Svenska Krigsmannasällskapets Handlingar 1797–1804*; *Kongl. Krigs Vetenskaps Akademiens Handlingar 1805–1825*.
5. Lindroth, Sten: *Svensk lärdomshistoria, III. Frihetstiden*, P.A. Nordstedt & söners förlag, Stockholm 1978, s 67–68 och 497–498; Outram, Dorinda: *The Enlightenment*, 4. uppl, Cambridge University Press, Cambridge 2019, s 6, 12–14 och 115–116.
6. Johansson, Alf W: *Europas krig: Militärt tänkande, strategi och politik från Napoleontiden till andra världskrigets slut*, ny reviderad upplaga, Nordstedt, Stockholm 2010, s 401 (citats s 401); Keegan, John: *Krigets historia*, ny utgåva, Natur & Kultur, Stockholm 2005.
7. Gat, Azar: *The Origins of Military Thought: From the Enlightenment to Clausewitz*, Clarendon, Oxford 1991, s 251–254 (citats s 254).
8. Lynn, John A: *Battle: A History of Combat and Culture*, reviderad och uppdaterad upplaga, Basic books, New York 2004, s xvii–xix.
9. Gat, *The Origins of Military Thought*, s 25–142; Lynn, *Battle: A History of Combat and Culture*, s 118–132.
10. Lynn, John A: "The Treatment of Military Subjects in Diderot's Encyclopédie", *The Journal of Military History*, vol 65, nr 1 2001, s 131–165; Pichichero, Christy: *The Military Enlightenment: War and Culture in the French Empire from Louis XIV to Napoleon*, Cornell University Press, New York 2017, s 2–4, 17, 28, 37–38, 56 och 58.
11. Gat, *The Origins of Military Thought*, s 25–142; Lynn, *Battle: A History of Combat and Culture*, s 125, 181–182 och 190–200; Pichichero, *The Military Enlightenment*, s 11–12 och 192–232.
12. Ericson Wolke, *Krigets idéer: Svenska tankar om krigsföring 1320–1920*, s 130.
13. Frängsmyr, Tore: *Svensk idéhistoria: Bildning och vetenskap under tusen år. Del 1 1000–1809*, Natur & Kultur, Stockholm 2000, s 143–152, 186–192, 330 och 408–410; Frängsmyr, Tore: "Kom upplysningstiden till Sverige?" i Hallberg, Paul (red): *Ljus över landet? Upplysningen som drivkraft i 1700-talets svenska vetenskap och vittherhet. Konferens 14–15 augusti 2003 med anledning av Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhällets i Göteborg 225-årsjubileum*, Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg, Göteborg 2005, s 23–36; Frängsmyr, Tore: *Sökandet efter upplysningen: Perspektiv på svenskt 1700-tal*, ny utökad och reviderad utgåva, Natur & Kultur, Stockholm 2006.
14. Upplysningsbegreppet anses etableras som beteckning på upplysningsfilosofin när Nils von Rosensteins tal *Försök til en afhandling om upplysningen* trycks 1793, ett tal som dock hölls på Vetenskapsakademien redan 1789. Frängsmyr, *Sökandet efter upplysningen: Perspektiv på svenskt 1700-tal*, s 50, 62, 80–82 och 184–190 (citats s 62).
15. Liedman, Sven-Eric: "Upplysningstidens tre ansikten" i Hallberg (red), *Ljus över landet? Upplysningen som drivkraft i 1700-talets svenska vetenskap och vittherhet*, s 37–48; Lindroth, *Svensk lärdomshistoria, III. Frihetstiden*, s 91–94 och 497–571; Lindroth, Sten: *Svensk lärdomshistoria, IV. Gustavianska tiden*, P.A. Nordstedt & söners förlag, Stockholm 1981, s 166–193.

16. Artéus, Gunnar: *Krigsmakt och samhälle i frihetstidens Sverige*, Militärhistoriska förlaget, Stockholm 1982, s 379-393; Christensson, Jakob: *Lyckoriket: Studier i svensk upplysning*, Diss. Lunds universitet, Atlantis, Stockholm 1996, s 21-22, 40-41, 48-53, 315, 373, 378 och 398-399; Christensson, Jakob: "Vitterhetens jakobiner, parnassförfattarna och den upplysta patriotismen" i Broberg, Gunnar (red): *Upplysningens miljöer: Ett nordiskt perspektiv*, Avd. för idé- och lärdomshistoria, Lunds universitet, Lund 1994, s 43-51.
17. Lundell, Patrik: "Upplysningen i provinsen: Om lärostandet i Linköping på 1790-talet", *Scandia*, vol 63, nr 1 1997, s 47-76 (citats s 68).
18. Ericson Wolke, *Krigets idéer: Svenska tankar om krigsföring 1320-1920*, s 142-144 (citats s 144).
19. Ibid, s 144-150 (citats s 150).
20. Lässig, Simone: "The History of Knowledge and the Expansion of the Historical Research Agenda", *Bulletin of the German Historical Institute*, nr 59 2016, s 29-58, s 38-40; Nilsson Hammar, Anna: "Theoria, praxis, and poiesis: Theoretical considerations on the circulation of knowledge in everyday life" i Östling, Johan; Sandmo, Erling; Larsson Heidenblad, David; Nilsson Hammar, Anna och Nordberg, Kari H (red): *Circulation of Knowledge: Explorations in the History of Knowledge*, Nordic Academic Press, Lund 2018, s 107-124, s 110-114.
21. Lässig, "The History of Knowledge and the Expansion of the Historical Research Agenda", s 43; Larsson Heidenblad, David och Östling, Johan: *Kunskapshistoria: En introduktion*, Studentlitteratur, Lund 2024, s 33-41.
22. Östling, Johan och Larsson Heidenblad, David: "Cirkulation – ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp", *Historisk Tidskrift*, vol 137, nr 2 2017, s 269-284, s 278-280 och 283 (citats s 283).
23. Bodensten, Erik: "A societal history of potato knowledge in Sweden c. 1650-1800", *Scandinavian Journal of History*, vol 46, nr 1 2021, s 42-62.
24. Se exempelvis Jarrick, Arne: "A Knowledge Breakthrough through Time in Mind and Action – An Outline of a New-Old Knowledge History", *Knowledge*, nr 3 2023, s 149-162, s 151-156.
25. Detta kan jämföras med hur idéhistorikerna Henrik Björck och Thomas Kaiserfeld menar att det förekom en kunscapsirkulation, och inte bara kunscapsspridning, i Vetenskapsakademiens *Handlingar* då det även var människor som inte var ledamöter i akademien som skickade in artiklar för publicering. Björck, Henrik och Kaiserfeld, Thomas: "Del 1: Akademiens historia" i Kärfelt, Johan; Grandin, Karl och Jülich, Solveig (red): *Kunskap i rörelse: Kungl. Vetenskapsakademien och skapandet av det moderna samhället*, Makadam förlag, Göteborg 2018, s 25-373, s 128.
26. Östling, Johan; Larsson Heidenblad, David och Nilsson Hammar, Anna: "Introduction. Revisiting agency in the history of knowledge" i Östling, Johan; Larsson Heidenblad, David och Nilsson Hammar, Anna (red): *Knowledge Actors: Revisiting Agency in the History of Knowledge*, Nordic Academic Press, Lund 2023, s 9-23, s 12; Östling, Johan: "En kunscapsarena och dess aktörer: Under strecket och kunscapscirkulation i 1960-talets offentlighet", *Historisk Tidskrift*, vol 140, nr 1 2020, s 95-124, s 106 (citats s 106).
27. Larsson Heidenblad och Östling, *Kunskapshistoria: En introduktion*, s 39-40 (citats s 40).
28. Hedenborg, Susanna: "Del III Böndernas tid 1720-1866" i Hedenborg, Susanna och Kvarnström, Lars (red): *Det svenska samhället: Böndernas och arbetarnas tid 1720-2018*, 6. uppl, Studentlitteratur, Lund 2019, s 194-195; Hårdstedt, Martin: *Omvälvningarnas tid: Norden och Europa under revolutions- och Napoleonkrigen*, Nordstedt, Stockholm 2010, s 8-10, 12, 27-31, 38, 79-83, 93, 101-105, 108-111 och 122; Lugn, *Krigsmannasällskapet och Krigsvetenskapsakademien 1796-1808: Bakgrund – förhistoria*, s 68.
29. Hedenborg, "Del III Böndernas tid 1720-1866", s 196-200; Hårdstedt, *Omvälvningarnas tid: Norden och Europa under revolutions- och Napoleonkrigen*, s 114-115, 121-124, 131, 136, 140-152, 158-159, 168-169, 184-188, 190, 194-196, 234, 237, 251-254, 270-272, 280-283, 328, 349-352, 356, 368-372 och 393; Norberg, Erik: *Gustaf Wilhelm af Tibell: General och akademiker*, Kungl Krigsvetenskapsakademien, Stockholm 2022, s 77-80, 96-97 och 121.
30. Johansson, *Europas krig: Militärt tänkande, strategi och politik från Napoleoniden till andra världskrigets slut*, s 74-77.
31. Gyllenborg: "Tal hållet af H.E. En af Rikets Herrar, Justitie Stats-Ministern, Riddaren och Commendören af Kongl. Maj:ts Orden, Herr Grefve Fr. Gyllenborg, då H. E. som Styresman nedlade sitt Embete i Akademien den 13 Nov. 1815", *Handlingar 1811-1815*, s 220.
32. Liknande kategoriseringsmetoder har använts i andra undersökningar av vilka ämnen som artiklar handlar om. Se exempelvis Andrews Bond, Elizabeth: "Circuits of Practical Knowledge: The Network of Letters to the Editor in the French Provincial Press, 1770-1788", *French Historical Studies*,

- vol 39, nr 3 2016, s 535-565, s 541; Lugn, *Krigsmannasällskapet och Krigsvetenskapsakademien 1796-1808: Bakgrund – förhistoria*, s 95; Lynn, "The Treatment of Military Subjects in Diderot's Encyclopédie", s 146; Östling, "En kunskapsarena och dess aktörer: Under strecket och kunskaps-cirkulation i 1960-talets offentlighet", s 102-106.
33. Diagrammet är hämtat från Jönsson, Peter: "Det torde då vara af nytta för den Militära uplysningen": *En kunskapshistorisk studie av Svenska Krigsmannasällskapet/Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797-1825*, masteruppsats, Lunds universitet, 2024, diagram 1, s 44. För fullständig data angående artiklarnas kategorisering under respektive ämnesområde se ibid, bilaga 2-4, <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/9177939>.
 34. (Ej namngiven skribent) "Berättelse om belägringen för Malmö år 1677. Af en närvarande högre Officer", *Handlingar* 1803:2, s 146-159; "Om Landstigningen på Seland År 1700", *Handlingar* 1816, s 39-118.
 35. Akrell: "Om Fälttåget i norra Tyskland åren 1813 och 1814, til Freden i Kiel", *Handlingar* 1817, s 113-205.
 36. Detta kan jämföras med innebörden av naturalhistoria under 1700-talet; i det sammanhanget användes historia i sin ursprungliga betydelse av "kunskap" eller "utforskning". På så vis får krigshistoria även betydelsen kunskap om krig, vilket stämmer väl överens med uppfattningen om att historien var något man kunde lära sig av och dra erfarenheter ifrån. Frängsmyr, *Svensk idéhistoria: Bildning och vetenskap under tusen år. Del 1 1000-1809*, s 236.
 37. *Svenska Krigsmanna Sällskapets Grund-Lag*, Tryckt hos Johan Pehr Lindh, Stockholm 1796, s 5.
 38. Tibell, *Handlingar* 1818-1821, s XLVII-XLIX.
 39. Gat, *The Origins of Military Thought: From the Enlightenment to Clausewitz*, s 7-8; Lynn, "The Treatment of Military Subjects in Diderot's Encyclopédie", s 140-142; Lynn, *Battle: A History of Combat and Culture*, s 126 och 193.
 40. Frängsmyr, *Svensk idéhistoria: Bildning och vetenskap under tusen år. Del 1 1000-1809*, s 393; Pichichero, *The Military Enlightenment*, s 6.
 41. Detta kan jämföras med hur Magnus Nyman lyfter fram att historiska och geografiska artiklar i *Götheborgs Allehanda* under 1700-talets andra halva ofta syftade till att förmedla antingen en idealbild eller ett avskräckande exempel. Nyman, Magnus: *Upplysningens spegel: Götheborgs allehanda om Frankrike och världen 1774-1789*, Atlantis, Stockholm 1994, s 183.
 42. Tibell, *Handlingar* 1818-1821, s L-LI.
 43. Detta förhållande kom inte att förändras förrän det bakladdade minigeväret uppfanns på 1860-talet. Dessa gevär kunde skjuta effektivt på avstånd upp till 500 meter. Artilleriet blev då istället ett understödsvapen som befann sig bakom de egna infanterilinjerna. Johansson, *Europas krig: Militärt tänkande, strategi och politik från Napoleontiden till andra världskrigets slut*, s 17.
 44. Lugn, *Krigsmannasällskapet och Krigsvetenskapsakademien 1796-1808: Bakgrund – förhistoria*, s 68.
 45. (Ej namngiven skribent) "Artilleriförsök", *Handlingar* 1797, s 188-189.
 46. I aln motsvarar ungefär 59 cm, Carlsson, Albert W: *Med mått mätt: Svenska och utländska mått genom tiderna*, oförändrad andra utgåva, LT, Stockholm 1993, s 31; (Ej namngiven skribent) "Artilleriförsök", s 196.
 47. Se bland annat (Ej namngiven skribent) "Anmärkningar rörande Kanoners längd och Kulors spelrum, i anledning af de försök som blifvit anställda i Juli och Augusti månader år 1804 i Stockholm", *Handlingar* 1804, s 1-7 (sidnumreringen börjar om på 1 igen efter sidan 150 så troligtvis är detta en bilaga); Nordmark: "Undersökning huruvida Coniska Hyperbeln må kunna, enligt Newtons tanke, tillåta någon Praktiskt tillämpning, såsom antaglig Kast-Linie i ett medel, hvars motstånd är som Quadraten af hastigheten", *Handlingar* 1811-1815, s 59-98.
 48. (Ej namngiven skribent) "Om Ridande Artilleri", *Handlingar* 1800:1, s 67-95.
 49. Skillnaden mellan ridande och åkande artilleri förklaras av Åkerstein: "Svar på Kongl. Krigsvetenskaps-Akademiens Täflings-ämne: En jemnförelse emellan det Ridande och Åkande Artilleriet, hvarvid tillika anmärkas de förmåner hvardera anses äga i afseende på dess användbarhet i slät och af-skuren mark", *Handlingar* 1823, s 1-58 och von Gerstenberg: "Svar på föregående Täflings-ämne. (Öfversättning)", *Handlingar* 1823, s 59-93.
 50. Hårdstedt, *Omvälvningarnas tid: Norden och Europa under revolutions- och Napoleonkrigen*, s 353.
 51. Ericson Wolke, *Krigets idéer: Svenska tankar om krigföring 1320-1920*, s 234-235 (citat s 235); Lynn, *Battle: A History of Combat and Culture*, s 188; Lynn, John A: "Nation in Arms" i Parker,

- Geoffrey (red): *Cambridge Illustrated History of Warfare*, reviderad och uppdaterad upplaga, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s 186-213, s 190-192; https://www.saob.se/artikel/?unik=S_13117-0072.XUTk&pz=3, (2024-08-14).
52. Lynn, *Battle: A History of Combat and Culture*, s 123-125; Pichichero, *The Military Enlightenment*, s 151-174.
 53. Hårdstedt, *Omvälvningarnas tid: Norden och Europa under revolutions- och Napoleonkrigen*, s 240.
 54. Skjöldebrand: "Försök om Cavaleriet", *Handlingar* 1798:2, s 163-165; <https://www.saob.se/artikel/?seek=Propret%C3%A9&pz=1>, (2024-04-14); Majer, Bernhard; Westrin, Theodor; G:son Berg, Ruben; Söderberg, Verner och Fahlstedt, Eugène (red): *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*, ny, reviderad och rikt illustrerad upplaga, Nordisk familjeboks förlag, Stockholm 1904-1926, band 28, s 860, <https://runeberg.org/nfcb/0460.html>.
 55. Lynn, *Battle: A History of Combat and Culture*, s 115-118.
 56. (Ej namngiven skribent): "Om Häst-Jägare", *Handlingar* 1801:2, s 131.
 57. Ibid, fotnot s 131.
 58. Vadmal är en typ av tjock ullväv som är varm och fuktavstötande, <https://www.saob.se/artikel/?seek=vadmal&pz=1>, (2024-03-27).
 59. Trossen avser bagage och packning och används om förnödenheter som är medförda i fält, https://www.saob.se/artikel/?unik=T_2555-0142.9tmX&pz=3, (2024-03-25).
 60. Se exempelvis (Ej namngiven skribent) "Försök till Svar på Kongl. Krigsvetenskaps Akademiens fråga: Om och huru tillverkningen af Vadmal kan så förbättras, att det, i anseende till kostnad och styrka, med förmån kan nyttjas till Arméns beklädnad", *Handlingar* 1805, s 55-66; Hagström: "Afhandling om Trossens underhållande och inrättande", *Handlingar* 1799:2, s 97-151.
 61. Steenstrup: "Svar på Kgl. Krigsvetenskaps-Akademiens Fråga: Huru skola Fält Bakugnar inrättas, at de vid den mest enkla och lätta sammansättning fort och väl grädda Brödet, och at äfven torrt eller så kalladt Succarie-Bröd i dem må kunna tilverkas? Vid denna frågas besvarande bör ugnens tyngd komma i beräkning, samt fordonen til dess transporterande. (Öfversättning)", *Handlingar* 1823, s 145-235 (citats s 146).
 62. Se exempelvis Billberg: "Svar på Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Fråga: Hvilka utvägar äro, med afseende på vårt lands local och tilgångar, de lämpligaste at vidtaga, för at med Arméns rörlighet i fält förena inskränktares magasinsuplag &c", *Handlingar* 1825, s 3-66.
 63. Åkerstein: "Svar på Kgl. KrigsvetenskapsAkademiens Fråga: Om ett Infanteri-Regemente skall marchera t. ex. 50 Svenska mil med möjligaste största hastighet, och bör framkomma i det stånd, att genast kunna nyttjas till allt slags tjenstgöring; På huru lång tid kan denna marche verkställas i vanligt godt väglag? Huru böra Dagmarcherne indelas? Och hvad bör för öfrigt iakttagas till ändamålets vinnande?", *Handlingar* 1816, s 3-38.
 64. (Ej namngiven skribent) "Om runda tält", *Handlingar* 1822, s 128-143, (citats s 132).
 65. Hårdstedt, *Omvälvningarnas tid: Norden och Europa under revolutions- och Napoleonkrigen*, s 222-225 och 234.
 66. Exempel på matsedel, eller spisordning som det då kallades, återfinns hos Hagström: "Tankar om Svenska Arméns föda i Fält (forts.)", *Handlingar* 1798:2, s 118-119 och hos Zetherman: "Svar på Kongl Krigsvetenskaps Akademiens Fråga: Uppgift på den med Nationens vana, klimatet och tilgångarna enligaste och lämpligaste Spisordning, Klädsel och Sjukvård för Besättningarna på Svenska Örlogsfartyg?", *Handlingar* 1817, s 11-13.
 67. Hedin: "Om arméns föda i fält", *Handlingar* 1803:2, s 129-145. För recept på gelébröd se s 133-136.
 68. Carl Peter Hagström var bror till läkaren, fältskären och anatomiprofessorn Anders Johan Hagströmer, vilket kan förklara Hagströms intresse för och kunskaper inom kosthållning. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=13520>, (2024-05-28).
 69. Hagström: "Tankar om Svenska Arméns föda i Fält", *Handlingar* 1798:1, s 72-73.
 70. Markententare var de som drev marketeriet där det såldes matvaror, dryck, tobak och andra förnödenheter till soldater i fält. <https://www.saob.se/artikel/?seek=markententare&pz=1>, (2024-05-10); <https://www.saob.se/artikel/?seek=markententare&pz=1>, (2024-05-10).
 71. Hagström, *Handlingar* 1798:1, s 76-77 (citats s 76-77).
 72. Von Vegesack: "Om Soldatens föda i fält", *Handlingar* 1803:2, s 163.
 73. Ibid, 166.

74. Frängsmyr, *Svensk idéhistoria: Bildning och vetenskap under tusen år. Del 1 1000–1809*, s 386; Nordin, Svante: *Filosofins historia: Det västerländska förnuftets äventyr från Thales till postmodernismen*, 4. uppl, Studentlitteratur, Lund 2022, s 382.
75. Pichichero, *The Military Enlightenment*, s 8-9 och 126-127; Nordland, Hugo: *Känslor i krig: Sensibilitet och emotionella strategier bland svenska officerare 1788–1814*, Diss. Lunds universitet, Agerings bokförlag, Höör 2015.
76. Zetherman: "Svar på Kgl KrigsvetenskapsAkademiens Fråga: Hvilka äro de Sjukdomar, som under sist förlutna krig varit i Svenska Fält-Sjukhusen mest Folködande, och hvad har Läkarens egen erfarenhet lärt oss till deras förekommande och botande?", *Handlingar* 1809, s 60; https://www.saob.se/artikel/?unik=L_1519-0069.9yj1&pz=3, (2024-04-12).
77. Rödsot är en av baciller orsakad infektionssjukdom med inflammation i tjocktarmen, smärtor i underlivet samt blodfylld avföring som följd. Sjukdomen kallas numera för dysenteri. https://www.saob.se/artikel/?unik=R_4197-0099.N4Gb&pz=3, (2024-06-03).
78. Zetherman, *Handlingar* 1809, s 5-61.
79. Hårdstedt, *Omvälvningarnas tid: Norden och Europa under revolutions- och Napoleonkrigen*, s 241-243.
80. Coyet: "Anmärkningar vid föregående afhandling", *Handlingar* 1817, s 35-36.
81. Pichichero, *The Military Enlightenment*, s 90-97.
82. Gudmundsson, David: *Konfessionell krigsmakt: Predikan och bön i den svenska armén 1611–1721*, Diss. Lunds universitet, Universus Academic Press, Malmö 2014, s 102-103 och 226; Gudmundsson, David: "The Consolation of Soldiers. Religious life in the Swedish army during the Great Northern War", *Scandinavian Journal of History*, vol 39, nr 2 2014, s 212-225.
83. Ericson, "Från sällskap till akademi", s 66-67.
84. Med ankartåg avses den kätting eller kabel som ankaret är fäst med vid båten. https://svenska.se/saob/?id=A_1371-0215.J5Ge, (2024-03-28).
85. Se exempelvis Byström: "Något om upptäckten och fördelarna af Skepp med Lösckolar, öfversättning", *Handlingar* 1807, s 21-29; (Ej namngiven skribent) "Om Nödsignaler till Sjös.", *Handlingar* 1822, s 218.
86. Klinckowström: "Svar på Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Fråga: Hvad nytta kan en Skärgårdsflotta och Krigsflottor i allmänhet hafva at vänta af Ångfartyg?", *Handlingar* 1824, s 96-119.
87. Silfverstolpe: "Svar på Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Fråga: Hvad nytta kan en Skärgårdsflotta och Krigsflottor i allmänhet hafva at vänta af Ångfartyg?", *Handlingar* 1824, s 120-129 (cit. s 128-129).
88. Diagrammet hämtat från Jönsson, "Det torde då vara af nytta för den Militära uplysningen": *En kungshistorisk studie av Svenska Krigsmannasällskapet/Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*, diagram 2, s 69.
89. Diagrammet hämtat från ibid, diagram 3, s 69.
90. Krimkriget, 1854–1856, utkämpades mellan Storbritannien, Frankrike och Sardinien på ena sidan och Ryssland på andra sidan. 1855 ingår Sverige en defensivallians med västmakterna med tanken att en offensiv skulle inledas mot Ryssland, vilket dock inte blev fallet, Johansson, *Europas krig: Militärt tänkande, strategi och politik från Napoleoniden till andra världskrigets slut*, s 81-84.
91. Ljunggren, Jens: *Kroppens bildning: Lingvgymnastikens manlighetsprojekt 1790–1914*, Diss. Stockholms universitet, B. Östlings bokförlag Symposion, Eslöv 1999, s 85.
92. Även om ett flertal skribenter var anonyma eller beskrevs med initialer har många kunnat identifieras med hjälp av innehållsöversikter över Krigsvetenskapsakademiens publikationer. *Innehåll af Kongl. Svenska krigs-vetenskaps akademien handlingar, från deras början år 1797 til och med år 1822; samt förteckning på ämminse-tal, hållne i Kongl. Krigs- vetenskaps-akademien*, Tryckt hos Carl Deleen, Stockholm 1823; *Innehåll af Kongl. Krigs-vetenskaps akademien handlingar från dess stiftelse år 1797 til och med år 1826*, Tryckt hos Carl Deleen, Stockholm 1827.
93. För mer om den kollektivbiografiska metoden, eller prosopografi som den också kallas, se Gustavsson, Martin och Melldahl, Andreas: "Kollektivbiografi och korrespondensanalys" i Gustavsson, Martin och Svanström, Yvonne (red): *Metod: Guide för historiska studier*, 2. uppl, Studentlitteratur, Lund 2022, s 265-298; Stone, Lawrence: "Prosopography", *Daedalus*, vol 100, nr 1 1971, s 46-79.

94. För fullständig data rörande kollektivbiografen se Jönsson, "Det torde då vara af nytta för den Militära upplysningen": *En kunskapshistorisk studie av Svenska Krigsmannasällskapet/Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*, s 73-91 och bilaga 3-9.
95. Genitrupper avser artilleriet samt ingenjör- och fortifikationstrupper. Ericsson, "Från sällskap till akademi", s 29; https://www.saob.se/artikel?seek=geni-trupper&pz=6#U_G221_10513, (2024-03-03).
96. Ericson, "Från sällskap till akademi", s 67.
97. Tabellen hämtad från Jönsson, "Det torde då vara af nytta för den Militära upplysningen": *En kunskapshistorisk studie av Svenska Krigsmannasällskapet/Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*, tabell 8, s 79.
98. Ett undantag syns dock i dragonen Nils Harald Joachim Åkerstein. Åkerstein var tidigare artilleriofficer men begärde avsked efter en dispyt och tog istället värvning som menig dragon. Åkerstein kategoriseras i denna undersökning som officer då han innehade en officersexamen. Ericson, "Från sällskap till akademi", s 114-116; Jönsson, "Det torde då vara af nytta för den Militära upplysningen": *En kunskapshistorisk studie av Svenska Krigsmannasällskapet/Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*, s 75-77 och bilaga 5 och 9.
99. Norberg, *Gustaf Wilhelm af Tibell: General och akademiker*, s 169 (citat s 169).
100. Jönsson, "Det torde då vara af nytta för den Militära upplysningen": *En kunskapshistorisk studie av Svenska Krigsmannasällskapet/Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*, tabell 15, s 85.
101. Ibid, tabell 9, s 80 och bilaga 5 och 9.
102. Tabellen hämtad från ibid, tabell 14, s 84.
103. (Ej namngiven skribent) "Krigsmannasällskapets stadgar", *Handlingar* 1804, s 7.
104. Ibid, s 8.
105. Åtminstone under perioden 1796–1870 som Lars Ericson Wolke undersöker. Ericson, "Från sällskap till akademi", s 48.
106. Tabellen hämtad från Jönsson, "Det torde då vara af nytta för den Militära upplysningen": *En kunskapshistorisk studie av Svenska Krigsmannasällskapet/Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*, tabell 18, s 87.
107. *Svenska Krigsmanna Sällskapets Grund-Lag* 1796, s 3-4.
108. *Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Stadgar*, Tryckta hos Carl Deleen, Stockholm 1826, s 3.
109. (Ej namngiven skribent) "Sällskapets Grundlag", *Handlingar* 1797, s 5.
110. Ibid, s 6.
111. *Svenska Krigsmanna Sällskapets Grund-Lag* 1796, s 11.
112. (Ej namngiven skribent) "Svenska Krigsmanna Sällskapets Stadgar", *Handlingar* 1804, s 22-23.
113. Paragrafen om artiklars bedömning återfinns i stort sett oförändrad i Krigsvetenskapsakademiens stadgar som är tryckta 1826. (Ej namngiven skribent) "Svenska Krigsmanna Sällskapets Stadgar", *Handlingar* 1804, s 23 (citat s 23); *Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Stadgar* 1826, s 23-24.
114. *Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Stadgar* 1826, s 23.
115. Under perioden 1797–1825 publicerades tio anmärkningar på publicerade texter samt ytterligare sex texter där författaren svarade på de gjorda anmärkningarna. Jönsson, "Det torde då vara af nytta för den Militära upplysningen": *En kunskapshistorisk studie av Svenska Krigsmannasällskapet/Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*, s 93.
116. Södermark: "Svenska Krigsväsendets förändring under Konung GUSTAF II ADOLF. Öfversättning av P.S.", *Handlingar* 1802:1, s 54.
117. Tibell, *Handlingar* 1818–1821, (citat s XXXVI–XXXVII).
118. (Ej namngiven skribent) "Svenska Krigsmanna Sällskapets Stadgar", *Handlingar* 1804, (citat s 26-27).
119. Tibell, *Handlingar* 1818–1821, s XLVII (citat s XLVII).
120. Detta kan jämföras med, som Magnus Nyman lyft fram, hur resenärer under 1700-talet ansågs gynna vetenskapen genom sina reseskildringar. Nyman, *Upplysningens spegel: Götheborgs allébanda om Frankrike och världen 1774–1789*, s 196.
121. (Ej namngiven skribent) "Sällskapets Grundlag", *Handlingar* 1797, s 7.
122. Frängsmyr, *Svensk idehistoria: Bildning och vetenskap under tusen år. Del 1 1000–1809*, s 225-226 och 320-322; Outram, *The Enlightenment*, s 16; Ralph, Bo: "Lärda sällskap i Johan

- Ihre & Co. Språkbruk och språksyn i 1700-talets Sverige” i Hallberg (red), *Ljus över landet? Upplýsningen som drivkraft i 1700-talets svenska vetenskap och vitterhet*, s 99-121, s 106.
123. Byström: ”Utdrag af Protokollet, hållet i Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens sammankomst den 25 Maj 1822”, *Handlingar* 1824, utan sidnummer. Är tryckt på sidan före innehållsförteckningen.
 124. Ericson Wolke, *Krigets idéer: Svenska tankar om krigföring 1320–1920*, s 254; Hårdstedt, *Omvälvningarnas tid: Norden och Europa under revolutions- och Napoleonkrigen*, s 372.
 125. d'Aubert: ”Oversigt Over det udførte Arbeide ved det sydlige Norges trigonometriske Opmaaling, Kystopmaaling, militaire og oeconomiske Opmaaling, samt ved den, efter kongelig Instrux af 2:den December 1817, anordnede topographiske Opmaaling”, *Handlingar* 1824, s 225-250; Brock: ”Svar på Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Fråga: För Svenska Artilleri-Materielens construction erfordras Virke som är hårdt och segt. Kan sådant erhållas af flera trädslag än Ek, Ask, Alm, Björk, Bok och Furu? Hvad bör med hvardera Trädslaget iakttagas, för at i Sverige vinna ändamålet, 1) då Virket sökes till fällning, 2) vid tiden och sättet at verkställa fällningen, 3) vid Verkets beredande til torkning, 4) vid sättet at verkställa torkningen, och 5) bästa sättet at förvara torkadt Virke?”, *Handlingar* 1824, s 84-95; Brock: ”Om Campementer i Hytter”, *Handlingar* 1825, s 118-139.
 126. Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens *Stadgar* 1826, s 25.
 127. *Svenska Krigsmanna Sällskapets Grund-Lag* 1796, s 11 (citat s 11).
 128. Ericson, ”Från sällskap till akademi”, s 96.
 129. *Inrikes-Tidningar*, Tryckt hos Direktören Johan A Carlbohm, Stockholm 1805-05-22, s 2.
 130. Notis från redaktionen *Handlingar* 1823, onummerad sida, sidan före innehållsförteckningen.
 131. Jönsson, ”Det torde då vara af nytta för den Militära uplysningen”: *En kunskapshistorisk studie av Svenska Krigsmannasällskapet/Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*, bilaga 4.
 132. Åkerstein: ”Svar på Kgl. KrigsvetenskapsAkademiens Fråga: Om ett Infanteri-Regemente skall marchera t. ex. 50 Svenska mil med möjligaste största hastighet, och bör framkomma i det stånd, att genast kunna nyttjas till allt slags tjenstgöring; På huru lång tid kan denna marche verkställas i vanligt godt väglag? Huru böra Dagmarcherne indelas? Och hvad bör för öfrigt iakttagas till ändamålets vinnande?”, *Handlingar* 1816, s 3-38.
 133. Notis från redaktionen *Handlingar* 1816, s 2.
 134. Jönsson, ”Det torde då vara af nytta för den Militära uplysningen”: *En kunskapshistorisk studie av Svenska Krigsmannasällskapet/Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar 1797–1825*, s 99 och bilaga 3-5, 7 och 9.
 135. Ericson Wolke, *Krigets idéer: Svenska tankar om krigföring 1320–1920*, s 142-150.
 136. Tibell, *Handlingar* 1818–1821, s XXXVI–XXXVII.
 137. Se framförallt Frängsmyr, *Svensk idéhistoria: Bildning och vetenskap under tusen år. Del 1 1000–1809* och Frängsmyr, ”Kom upplysningstiden till Sverige?”.
 138. Se framförallt Christensson, *Lyckoriket: Studier i svensk upplysning*; Lundell, ”Upplysningen i provinsen: Om läroståndet i Linköping på 1790-talet”.
 139. Nyman, Elmar: *Indragningsmakt och tryckfrihet 1785–1810*, Diss. Stockholms universitet, Bok- och Reklamtryck, Stockholm 1963, s 26 och 182-236; Gudmundsson, *Konfessionell Krigsmakt*, s 225-226; Gudmundsson, ”The Consolation of soldiers”.
 140. Lynn, *Battle: A History of Combat and Culture*, s 111-144 och 179-217; Pichichero, *The Military Enlightenment*.
 141. Pichichero, *The Military Enlightenment*, s 2-4, 11, 28, 56 och 58.
 142. Nyman, *Upplysningens spegel: Götheborgs allehanda om Frankrike och världen 1774–1789*, s 146 och 247-248.
 143. Pichichero, *The Military Enlightenment*, s 3, 28 och 56.
 144. Christensson, ”Vitterhetens jakobiner, parnassförfattarna och den upplysta patriotismen”, s 45; Christensson, *Lyckoriket: Studier i svensk upplysning*, s 21-22, 315 och 373.
 145. Jarrick, Arne och Söderberg, Johan: ”En dialog om 'upplysningen' före upplysningen” i Broberg (red), *Upplysningens miljöer: Ett nordiskt perspektiv*, s 5-15, s 6.
 146. Aronsson, Peter: ”Bönderna och upplysningen. En historia med förhinder?” i Broberg (red), *Upplysningens miljöer: Ett nordiskt perspektiv*, s 20-33.